МУНИЦИПАЛЬНОЕ БЮДЖЕТНОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ "БОЛЬШЕНУРКЕЕВСКАЯ СРЕДНЯЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА" САРМАНОВСКОГО МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

Подписано цифровой подписью: МУНИЦИПАЛЬНОЕ БЮДЖЕТНОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ "БОЛЬШЕНУРКЕЕВСКАЯ СРЕДНЯЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА" САРМАНОВСКОГО МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН
Дата: 2023.10.25 11:59:13 +03'00'

Филиал муниципального бюджетного общеобразовательного учреждения
«Большенуркеевская средняя общеобразовательная школа»
Сармановского муниципального района Республики Татарстан-
«Карашай-Сакловская основная общеобразовательная школа»

«Рассмотрено»
Руководитель ШМО
______/ Ашряфзанова Г.А./
Протокол №1 от
«21» августа 2023 г.

«Согласовано»
Заместитель директора по УР
___________/Л.Н.Хайруллина/
Протокол №1 от
«22» августа 2023 г.

«Утверждаю»
Директор МБОУ
Большенуркеевская СОШ
______/Л.Н.Шайхеразиева /
Приказ №75 от
«23 » августа 2023 г.

Рабочая программа учебного курса по предмету «Родной (татарский) язык» для 8 класса

Принято на заседании
педсовета
протокол № _2__
«23» августа 2023 г.

Составитель: учитель первой
квалификационной категории
Суфиянова Ильвира
Инберовна

2023-2024 учебный год

Пояснительная записка

Рабочая программа разработана для 8 класса, изучающих татарский язык как родной, в соответствии с нормативно-правовыми и инструктивно-методическими документами:

- Федеральный закон № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации» от 29 декабря 2012 года;
- Федеральный государственный образовательный стандарт основного общего образования и науки Российской Федерации (утвержден приказом МОиН РФ от 17 декабря 2010 № 1897);
- Примерная программа по учебного предмета «Родной (татарский) язык» для общеобразовательных организаций с обучением на татарском языке (5-11 классы). Составители: Г.Р. Галиуллина, М.М.Шакурова (протокол от 16 мая 2017 г. № 2/17)
- Основная образовательная программа основного общего образования МБОУ «Большенуркеевская СОШ» Сармановского района;
- Учебный план МБОУ «Большенуркеевская СОШ» Сармановского района на 2023-2024 учебный год, Программа воспитания МБОУ «Большенуркеевская СОШ» Сармановского муниципального района РТ на 2021-2025гг.

Используемый учебник:

Татарский язык.8 класс. Учебное пособие для общеобразовательных организаций с обучением на татарском языке. М.З.Закиев, Н.В.Максимов. Казань.Татарское книжное издательство. 2015.

Формы и средства контроля: диктант; тест; письменная проверочная работа, устный опрос, изложение, сочинение, творческая работа. Пути реализации педагогическим работником воспитательного потенциала урока указаны в «Целях и задачах курса», «Метапредметных и личностных результатах освоения»

Общая характеристика учебного предмета

Татарский язык – важнейшее средство познания других наук, средство развития мышления и воспитания учащихся. Обучение татарскому языку в 8 классе должно заложить основы для его последующего развития и совершенствования при наличии значимой для учащихся речевой практики. Программа базируется на современных подходах к обучению языка: сознательно-коммуникативном и культурологическом. Основными принципами обучения татарскому языку в 8 классе являются принципы коммуникативности, сознательности (системности). Второй подход, реализуемый в обучении татарскому языку,- культурологический. В соответствии с этим подходом обучение татарскому языку должно обеспечивать приобщение учащихся к культуре татарского народа, готовность и способность к диалогу культур.

Цели обучения татарскому языку – научить школьников практически владеть родным языком. В ходе изучения родного языка формируются речевые способности обучающегося, культура речи, интерес к родному языку, трепетное отношение к национальной культуре, традициям и обычаям, заложить основу формирования функционально грамотной личности, обеспечить языковое и речевое развитие ребенка.

Задачи преподавания татарского языка в школе состоят в том, чтобы:

- дать определенный круг знаний о строе татарского языка, его структуре, уровнях и единицах (фонемах, морфемах, лексемах, типах словосочетаний и предложений),
- сформировать навыки конструирования единиц речи (высказываний и сложных синтаксических целых) и умения построить функционально-смысловые типы речи (повествование, описание, рассуждение) в устной и письменной, а также использовать их с учетом стилистических норм, целей и условий языковой коммуникации, речевого этикета;
- выработать орфоэпические, интонационные, орфографические и пунктуационные навыки, привить навыки различных видов чтения;

Место учебного предмета в учебном плане

Учебный предмет «Родной (татарский) язык» в учебном плане школы: относится к предметам области «Филология». На изучение предмета в 8 классе отводится 102 часа (3 часа в неделю).

Примечание: 1.В связи с выпадением праздничных дней (Первое сентября, 23 февраля, 8 Марта, 9 Мая) на дни проведения уроков объединяются близкие по содержанию темы или данные занятия восполняются за счет уроков повторения изученного за год (на основании решении педсовета от 23.08.2023 и приказа №75 от 23.08.2023 г.). Часть учебного материала дается на самостоятельную проработку.

Результаты освоения учебного предмета(татарский язык)

Личностные	1) понимание татарского языка как одной из основных национально-культурных ценностей татарского народа; определяющей роли родного языка в развитии интеллектуальных, творческих и моральных качеств личности; 2) осознание эстетической ценности татарского языка; уважительное отношение к родному языку, гордость за него; стремление к речевому самосовершенствованию; 3) достаточный объем словарного запаса для свободного выражения мыслей и чувств в процессе речевого общения; способность к самооценке на основе наблюдения за собственной речью.
Метапредметные	1) владение всеми видами речевой деятельности (понимание информации, владение разными видами чтения; адекватное восприятие на слух текстов разных стилей; способность извлекать информацию из различных источников; овладение приемами отбора и систематизации материала; способность определять цели предстоящей учебной деятельности, последовательность действий, оценивать достигнутые результаты; умение воспроизводить прослушанный или прочитанный текст с разной степенью развернутости; умение создавать устные и письменные тексты разных типов; способность правильно и свободно излагать свои мысли в устной и письменной форме; соблюдение в практике речевого общения основных орфоэпических, лексических, грамматических, стилистических норм современного литературного языка; соблюдение основных правил орфографии и пунктуации в процессе письменного общения; 2) применение приобретенных знаний, умений и навыков в повседневной жизни; способность использовать родной язык как средство получения знаний по другим учебным предметам, применять полученные знания и навыки анализа языковых явлений на межпредметном уровне; 3) коммуникативно целесообразное взаимодействие с другими людьми в процессе речевого общения.
Предметные	1) представление об основных функциях языка, о роли родного языка в жизни человека и общества; 2) понимание места родного языка в системе гуманитарных наук и его роли в образовании в целом; 3) усвоение основ научных знаний о родном языке; 4) освоение базовых понятий лингвистики; 5) освоение основными стилистическими ресурсами лексики фразеологии родного языка; 6) опознавание и анализ основных единиц языка; 7) проведение различных видов анализа слова 8) понимание коммуникативно-эстетических возможностей лексической и грамматической синонимии и использование их в

	собственной речевой практике; осознание эстетической функции родного языка.

8 класс

Обучающийся научится:

п о о р ф о э п и и: правильно произносить употребительные слова с учётом вариантов -произношения; свободно пользоваться орфоэпическим словарём;
п о м о р ф е м и к е и с л о в о о б р а з о в а н и ю: опираться на словообразовательный анализ при определении лексического значения, морфемного строения и написания слов разных частей речи; опознавать основные способы словообразования; сращение, переход слова одной части речи в другую;
п о л е к с и к е и ф р а з е о л о г и и: разъяснять значение слов социальной тематики, правильно их употреблять; свободно пользоваться лексическими словарями разных видов;
п о м о р ф о л о г и и: распознавать изученные в 5—7 классах части речи и их формы; соблюдать литературные нормы при образовании и употреблении слов; пользоваться грамматико-орфографическим словарём;
п о о р ф о г р а ф и и: правильно писать слова со всеми изученными в 5—7 классах орфограммами, слова специальной тематики с непроверяемыми и труднопроверяемыми орфограммами; свободно пользоваться орфографическим словарём;
п о с и н т а к с и с у: правильно строить и употреблять словосочетания изученных видов; различать простые предложения разных видов; употреблять односоставные предложения в речи с учётом их специфики и стилистических свойств; уместно употреблять предложения с вводными словами, словосочетаниями и предложениями; правильно строить и употреблять предложения с обособленными членами; правильно использовать в тексте прямую речь и цитаты, заменять прямую речь косвенной; интонационно правильно произносить и выразительно читать простые предложения изученных синтаксических конструкций;
п о п у н к т у а ц и и: находить пунктограммы в простом предложении и обосновывать постановку соответствующих знаков препинания с помощью изученных в 8 классе пунктограмм; правильно ставить знаки препинания во всех изученных случаях.

***Обучающийся* получит возможность научиться**

* **по фонетике и графике**: - находить в художественном тексте явления звукописи;
* **по лексике и фразеологии**: - находить в тексте выразительные приемы, основанные на употреблении слова в переносном значении;
- владеть наиболее употребительными оборотами родного речевого этикета;
- использовать синонимы как средство связи предложений в тексте и как средство устранения неоправданного повтора;
* **по морфемике и словообразованию**: - объяснять особенности использования слов с эмоционально-оценочными суффиксами в художественных текстах; выделять морфемы на основе смыслового и словообразовательного анализа слова
* **по морфологии**: знать и верно указывать специфические морфологические признаки глаголов, имен существительных, прилагательных; знать, как изменяются эти части речи, уметь склонять, спрягать, образовывать формы наклонения и др.;
* **по орфографии**: понимать значение письма и правописания для жизни людей; замечать орфограммы и дифференцировать их;
- самостоятельно подбирать слова на изученные правила;
* **по синтаксису**: - конструировать предложения по заданным типам грамматических основ;
* **по пунктуации**: - владеть правильным способом действия при применении изученных правил пунктуации;
- самостоятельно подбирать примеры на изученное пунктуационное правило.

СОДЕРЖАНИЕ УЧЕБНОГО ПРЕДМЕТА

№	Раздел	Краткое содержание учебной темы	Модуль воспитательной программы «Школьный урок»	Кол-во часов
1	Повторение пройденного материала	Морфологический и синтаксический анализ предложений.	установление доверительных отношений между педагогическим работником и его обучающимися, способствующих позитивному восприятию обучающимися требований и просьб педагогического работника, привлечению их внимания к обсуждаемой на уроке информации, активизации их познавательной деятельности;	4
2	Прямая и косвенная речь.	Способы передачи чужой речи: прямая и косвенная речь. Диалог и монолог, знаки препинания при них.Способы передачи прямой речи в косвенную в монологе.Синтаксический анализ предложений с прямой речью.	побуждение обучающихся соблюдать на уроке общепринятые нормы поведения, правила общения со старшими (педагогическими работниками) и сверстниками (обучающимися), принципы учебной дисциплины и самоорганизации;	10
3	Понятие о сложноподчиненном предложении.	Понятие о сложном предложении.Предложения с сочинительной связью. Союзное сложносочиненные предложения. Бессоюзное сложносочиненное предложение, знаки препинаниях в них. Синтаксический анализ сложносочиненных предложений.Повторение и обощение сложносочиненных предложений.	привлечение внимания обучающихся к ценностному аспекту изучаемых на уроках явлений, организация их работы с получаемой на уроке социально значимой информацией – инициирование ее обсуждения, высказывания обучающимися своего мнения по ее поводу, выработки своего к ней отношения;	9
4	Предложения с подчинительной связью.	Строение сложноподчиненных предложений . Синтетическое и аналиьт сложноподчиненные предложения. Синтетическое и аналитическое сложноподчиненные предложения, способы связи в данном виде предложений, знаки	использование воспитательных возможностей содержания учебного предмета через демонстрацию обучающимся примеров ответственного, гражданского поведения,	25

		препинания.инонимика сложноподчиненных предложений. Придаточные предложения, их виды. Придаточное подлежащное, сказуемное предложения. Придаточное определительное, дополнительное предложения и знаки препинания при них. Сложноподчиненные предложения с придаточными времени и места, знаки препинания в них.Сложноподчиненные предложения с придаточными причины и цели, знаки препинания в них. Сложноподчиненные предложения с придаточными образа действия и меры степени, знаки препинания в них.Сложноподчиненные предложения с придаточными условия и уступки, знаки препинания в них.Сложноподчиненные предложения с придаточным пояснительным, знаки препинания в них.Повторение сложноподчиненных предложений.	проявления человеколюбия и добросердечности, через подбор соответствующих текстов для чтения, задач для решения, проблемных ситуаций для обсуждения в классе;	
5	Понятие о сложных конструкциях.	Сложноподчинённые предложения с однородным подчин ением.Синтаксический анализ предложения с однородным подчинением. Сложноподчинёные предложения с неоднородным подчинением. Синтаксический анализ предложения с неоднородным подчинением. Сложноподчинённые предложения с последовательным подчин ением. Синтаксический анализ многочленного предложения с последовательным подчинением. Многочленное сложноподчинённые предложения со смешанным подчинением. Синтаксический анализ многочленного предложения со смешанным подчинением. Многочленное смешанное сложное предложение. Синтаксический анализ многочленного смешанного сложного предложения Тезем.	применение на уроке интерактивных форм работы с обучающимися: интеллектуальных игр, стимулирующих познавательную мотивацию обучающихся; дидактического театра, где полученные на уроке знания обыгрываются в театральных постановках; дискуссий, которые дают обучающимся возможность приобрести опыт ведения конструктивного диалога; групповой работы или работы в парах, которые учат обучающихся командной работе и взаимодействию с другими обучающимися;	24
6	Пунктуация	Интонация и знаки препинания. Пунктуационно-смысловой отрезок. Пунктуационные нормы татарского языка. Случаи, где ставятся точка, вопросительный и восклицательный знаки, кавычки. Случаи, где ставятся точка запятая, двоеточие. Случаи, где ставятся, тире и скобки.	включение в урок игровых процедур, которые помогают поддержать мотивацию обучающихся к получению знаний, налаживанию позитивных межличностных отношений в классе, помогают установлению доброжелательной атмосферы во время	12

		Текст как продукт речевой деятельности – речевое произведение. Основные признаки текста: членимость, смысловая цельность, формальная связность, относительная законченность (автономность) высказывания	урока;	
7	Үткәннәрне гомумиләштереп кабатлау. Повторение.		организация шефства мотивированных и эрудированных обучающихся над их неуспевающими одноклассниками, дающего обучающимся социально значимый опыт сотрудничества и взаимной помощи	18
				102

АҢЛАТМА ЯЗУЫ

8 нче сыйныфта татар теленнән эш программасы түбәндәге документларга нигезләнеп төзелде:

1. Россия Федерациясендә мәгариф турында" Россия Федерациясенең федераль Законы (29.12.2012 №273-ФЗ)

2. Татар телендә гомуми төп һәм урта белем бирү мәктәпләре өчен ана теленнән программа (5–9 нчы сыйныфлар) (төзүче-авторлары: Г.Р.Галиуллина, М.М.Шәкүрова). – Казан, 2013.

3. Төп гомуми белем бирүнең Федераль дәүләт белем бирү стандарты (Россия Мәгариф һәм Фән министрлыгында 2010 нчы елның 17 нче декабрь боерыгы 1897 нче номер белән расланган, РФ Юстиция Министрлыгында 19644 нче регистрацион номеры белән 2011нче елның 1 нче февралендә теркәлгән).

4. Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы муниципаль бюджет гомуми белем бирү учреждениесе «Зур Нөркәй урта гомуми белем бирү мәктәбе»нең 2022 – 2023 нче уку елына укыту планы.

5. Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районының «Зур Нөркәй урта гомуми белем бирү мәктәбе» төп белем бирү буенча төп укыту программасы

Программа 2022 – 2023 нче уку елына 35 атнага 2 сәгать исәбеннән (ел буена барысы 70 сәгать) төзелә.
Гомуми төп һәм урта белем бирү мәктәбенең 8 нче сыйныфында ана теленнән белем бирүнең максатлары:

1) коммуникатив максат*:* укучыларны ана телендә иркен сөйләшергә һәм аралашырга, логик эзлекле итеп уйлый белергә, фикерне төгәл, ачык итеп җиткерә белергә өйрәтү; туган телнең аралашуда, рухи-әхлакый нормалар формалашуда һәм дөньяны танып белүдә төп чара булуын, аның эстетик кыйммәтен аңлату;
2) фәнни максат: татар теленең фонетик, график, орфографик, орфоэпик, лексик, сүз төзелеше һәм ясалышы, грамматик, стилистик нигезләре турында теоретик мәгълүмат бирү;
3) тәрбияви максат: туган телгә ихтирам һәм ярату хисләре тәрбияләү; укучыларда гуманлылык хисләрен тәрбияләү; әти-әниләргә,

инвалидларга, ятим балаларга шәфкатьлелек хисләрен тәрбияләү; матурлыкны күрә, тоя белергә өйрәтү; туган як табигатен яратырга өйрәтү; туган илең белән горурлану, аны саклау; сәламәт яшәүнең бер төре булган спорт белән кызыксындыру һ.б.

8 нче сыйныфта татар теле дәресләре тел гыйлеменең синтаксис фәнен өйрәнүне дәвам итүне күздә тота.

Әлеге максатларны тормышка ашыру өчен куелган бурычлар:

●укучыларның башлангыч мәктәптә татар теленең фонетик, график, орфографик, орфоэпик, лексик, сүз ясалышы, грамматик, стилистик нигезләреннән алган белемнәрен системалаштыру, катлаулырак формаларда өйрәтүне дәвам итү һәм телне тулы бер система буларак күзаллауны булдыру;

●укучыларның иҗади һәм мөстәкыйль фикерли алу мөмкинлекләрен үстерү, үз фикерләрен дәлилләргә күнектерү;

●телнең төп грамматик чараларын сөйләм процессында куллануга ирешү;

● язма һәм сөйләмә тел чараларын дөрес куллана белергә, аларны чагыштыра һәм кирәклесен сайлый, бәяли белергә өйрәтү;

●татар әдәби теле нормаларын һәм стилистик мөмкинлекләрен ачык күзаллауга, аларны тиешенчә куллана белүгә өйрәтү;

●телнең милли мәдәниятнең чагылышы булуын, тел һәм тарих бердәмлеген аңлату; татар теленең милли-мәдәни үзенчәлегенә төшендерү; татар һәм башка халыкларның рухи мирасына ихтирам тәрбияләү;

●татар халкының этник төркемнәре һәм диалектлары, төрки телләр, татар теле, татар язуы, татар халкының рухи, әхлакый, мәдәни мирасы турында мәгълүмат бирү;

●татар телен иҗтимагый күренеш буларак аңлау, тел нормаларын саклап, тормышның төрле ситуацияләренә бәйле рәвештә тел чараларын дөрес кулланып, аралаша-аңлаша белү;

●тел берәмлекләрен танып, аларны тикшерә, рус теле белән чагыштыра алу һәм аралашуда урынлы куллану күнекмәләрен камилләштерү;

●текст һәм Интернет, электрон уку-укыту ресурслары, башка мәгълүмати чаралар белән эшләү, аннан кирәкле мәгълүматны ала белү һәм шуны тиешенчә үзгәртә алу күнекмәләрен үстерү;

●укучыларның орфографик һәм пунктуацион грамоталылыгын камилләштерү.

Искәрмә: Мәктәп директорының 2022елның 23 августында чыккан 110 нчы санлы боерыгы нигезендә расланган бәйрәм һәм каникул көннәренә туры килгән дәресләрне 5.2. пункты буенча үткәрү гамәлгә кертелде

Планлаштырылган нәтиҗәләр

Өйрәнелә торган бүлек	**Предмет нәтиҗәсе**		**Метапредмет нәтиҗәләр**	**Шәхси нәтиҗәләр**
	Укучы өйрәнә	**Укучы өйрәнергә мөмкинчелек ала**		
Синтаксис һәм пунктуа-ция	Әйтелү максаты ягыннан җөмлә төрләрен белү; җөмлә ахырына куела торган тыныш билгеләрен куярга өйрәнү; гади, кушма җөмлә, җөмлә кисәкләрен аерырга өйрәнү; җөмләнең тиңдәш кисәкләрен күрсәтә белү;	Пунктуацион һәм стилистик нормаларны саклауның әһәмиятен күрсәтә; публицистик һәм әдәби жанрдагы текстларда кулланыла торган	**Регулятив гамәлләр:**1. Теләсә нинди эшчәнлектә иң беренче проблеманы аерып ала, аның чишелеш юлларын билгели, проблема чишелешен тагын да эффектив итү өчен үзенә нәрсә эшләү, нинди юнәлештә камилләштерү зарурлыгын ачыклый белү үзеңнең чынбарлыкны үзгәртүгә юнәлтелгән адымыңны планлаштырылган нәтиҗәләр белән тиңләштерә белү, нәтиҗәгә ирешү процессында үз	1.Коммуникатив күнекмәләрнең кеше тормышындагы ролен билгеләү; 2.Үз фикерләрен телдән һәм язмача җиткерә белү; 4.Үзең алган белем күнекмәләрен тормышның төрле шартларында куллана белергә өйрәнү.

	пунктуацион нормаларны өйрәнелгән күләмдә файдалана; пунктуацион хаталарны таба һәм төзәтә; әйтү максаты буенча җөмлә төрләре янында тыныш билгеләрен дөрес итеп куярга өйрәнә; җөмләнең тиңдәш кисәкләре янында тыныш билгеләрен куярга өйрәнергә;	пунктуацион кагыйдәләрне белү;	эшчәнлегенә контроль ясый белү; **Танып -белү гамәлләре:**1. Төшенчәләрне билгели, йомгаклый, аналогияләрне таба 2. Экологик фикерләүне формалаштыру һәм үстерү, аны танып- белү, коммуникатив, социаль практикада һәм профессиональ ориентациядә куллана белү күнекмәсен формалаштыру **Коммуникатив гамәлләр:**1. Укытучы һәм яшьтәшләре белән бердәм эшчәнлекне оештыра, яшьтәшләре белән төркемгә берләшә, өлкәннәр һәм яшьтәшләре белән продуктив уртак гамәл оештыра белү	5.Әйләнә-тирә дөньяны эстетик, эмоциональ кыйммәт аша күзаллау; 6.Дөньяны эстетик, эмоциональ кыйммәт аша үзләштерү, үз-үзеңне күрсәтү һәм мәдәниятнең әдәби , әхлакый киңлегендә ориентлаша белү; 7. Сәләте кеше матурлыгын аңлау аша ,үз илеңнең мәдәният тарихына хөрмәт; әдәби әсәрләрне өйрәнү ихтыяҗы булу;

8 сыйныф

Шәхескә кагылышлы нәтиҗәләр

Укучыда формалашачак:
- шәхеснең әхлакый-рухи сыйфатларын камилләштерү:
- милли горурлык, гражданлык хисләре формалаштыру;
- әхлак нормаларын, җәмгыятьтә яшәү кагыйдәләрен үзләштерү;
- күршеңә ярдәм итүдә танып-белү инициативасы күрсәтү;
- үз алдыңа максат кую, аңа ирешү юлларын эзләү;
- уңышларыңа яки уңышсызлыкларыңа, аларның сәбәпләренә дөрес бәя бирү;

Укучы формалашу өчен мөмкинлек алачак:
- *индивидуаль эшчәнлек стилен формалаштыру:*
- *төрле мәгълүмат чараларын (сүзлекләр, Интернет ресурслар һ.б.) танып-белү һәм аралашу вакытында куллану;*
- *активлыкка, мөстәкыйль, иҗади фикер йөртергә, фәнни-тикшеренү эшчәнлеген башкару, шәхес буларак формалашуны дәвам итү;*
- *үзең алган белем күнекмәләрен тормышның төрле шартларында куллана белергә өйрәнү.*

Метапредмет нәтиҗәләр

Танып-белү универсаль уку гамәлләре (ТБУУГ):

Укучы өйрәнәчәк:
- танып-белү юнәлешендәге максатларны билгеләү;
- укучының үз эшчәнлеген мөстәкыйль рәвештә оештыра белүе, бәяләве, үзенең кызыксынучанлык өлкәсен билгеләве;
- мөстәкыйль рәвештә теманы, куелган проблеманы ача белү, фикер йөртү;

- уку мәсьәләсе тирәсендә логик фикерләү;
Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:
- *фикерләүдә логик чылбыр төзү;*
- *тема тирәсендәге төп билгеләрне аерып алу нигезендә кагыйдә формалаштыру;*
- *төрле мәгълүмат чаралары белән эшли, кирәкле мәгълүматны таба, анализлый һәм үз эшчәнлегендә куллана белү;*

Коммуникатив универсаль уку гамәлләре (КУУГ):

Укучы өйрәнәчәк:
- тыңлый белү;
- диалог төзүдә һәм коллектив фикер алышуда катнашу;
- сыйныфташлары һәм укытучы белән уку эшчәнлеген оештыруда хезмәттәшлек итү;
- төрле фикерләрне исәпкә алып эш итү;
- үз фикерен дәлилли белү, тормыштан мисаллар китерү;
- төрле җавапларны тыңлау, чагыштыру, нәтиҗә ясау;
- үз фикерен тулы һәм төгәл итеп әйтә белү;
- күмәк эш вакытында уртак фикергә килү;
- мәгълүмат туплауда үзара хезмәттәшлек итүдә инициативасы күрсәтү;
- укылган текстлар буенча сораулар бирә алу;
- бирелгән текстларның дәвамын үзлектән сөйләп карау, фикер әйтү автор фикере белән чагыштыру;
- үз эшен контрольдә тоту, сыйныфташларына ярдәм итү;
- коммуникатив күнекмәләрнең кеше тормышындагы ролен билгеләү;
- үз фикерләрен телдән һәм язмача җиткерә белү;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:
- *башкаларны тыңлый, киңәш бирә белү;*
- *сыйныфташлары каршында төрле темаларга, башкарылган проектлар буенча чыгыш ясау;*
- *иптәшеңнең гамәлләрен бәяләү, күршең белән хезмәттәшлек итү.*

Регулятив универсаль уку гамәлләре (РУУГ):

Укучы өйрәнәчәк:
- дәреснең проблемасын (тема) һәм максатларын мөстәкыйль формалаштыру;
- проблеманы аңлап гипотеза чыгару, үз фикереңне дәлилләр китереп раслый белү, телдән (диалогик, монологик) һәм язма сөйләмдә сәбәп-нәтиҗә бәйләнешен аерып алу, нәтиҗәләрне формалаштыру;
- максатка ирешү юлларын билгеләү;
- үз эшчәнлегеңнең нәтиҗәле булуына ирешү, үз эшчәнлегеңне контрольгә алу;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:
- укытучы белән бергәләп, үз эшен, иптәшләренең җавапларын бәяләү;
- кагыйдә, күрсәтмәләрне истә тоту һәм аларга ияреп гамәлләр кылу;

- эшләнгән эшкә бәя бирү, сыйфатын һәм дәрәҗәсен билгеләү.

Предмет нәтиҗәләре

Сөйләм һәм аралашу.

Укучы өйрәнәчәк:

- аралаша белү – кеше мәдәниятнең иң мөһим өлеше икәнен белү;
- текст, стиль һәм сөйләм төрләре турында өйрәнгәнне кабатлау;
- өйрәнгән сөйләм стильләренә хас булган тел-сурәтләү чаралары турындагы күзаллауны киңәйтү;
- текст билгеләрен белү. Тема, төп фикер һәм иң мөһим сүзләрне, җөмләләрнең бәйләнеш төрләрен, текст өлешләре һәм җөмләләр бәйләнешенең мәгънәви, лексик һәм грамматик чараларын билгеләү. Тема бөтенлеге, мәгънәви бөтенлек, сурәтләү эзлеклелеге, лексик һәм грамматик бәйләү чараларының урынлы кулланылыш күзлегеннән чыгып, текстны анализлау һәм характеристика бирү.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *телнең җәмгыять һәм дәүләт тормышындагы ролен аңларга;*
- *татар халкының милли-мәдәни кыйммәтләренең берсе буларак татар телен аңларга; шәхеснең интеллектуаль, иҗади сәләтләрен һәм әхлак сыйфатларын үстерүдә туган телнең мөһим ролен, мәктәптә белем алу процессында ана теленең әһәмиятен аңларга.*

Сөйләм эшчәнлеге.

Укучы өйрәнәчәк:

- сөйләмнең эшчәнлек төре икәнен белү;
- Ссйләм төрләрен белү: тыңлап аңлау, сөйләү, уку, язу;
- тыңлап аңлау төрләрен белү.: сайлап алып, танышу;
- танышу, өйрәнү, эзләү, уку төрләре стратегиясен белү;
- текстның мәгънәсенә төшенеп уку;
- аралашу шартларына туры китереп, укылган, тыңланган текстны тулы, кыскача, сайлап алып язу;
- телнең җәмгыять һәм дәүләт тормышындагы ролен аңларга;
- татар халкының милли-мәдәни кыйммәтләренең берсе буларак татар телен аңларга; шәхеснең интеллектуаль, иҗади сәләтләрен һәм әхлак сыйфатларын үстерүдә туган телнең мөһим ролен, мәктәптә белем алу процессында ана теленең әһәмиятен аңларга.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *иҗади эшчәнлек белән якыннан танышу, кызыксыну.*
- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәү, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керү; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерү;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану;*
- *төрле белешмәләрдән, чыганаклардан тел турында кирәкле мәгълүматны табып, аларны тиешле урында дөрес итеп куллану;*

Текст.

Укучы өйрәнәчәк:

- тексттагы фикерне дәвам итә алу: җөмләләрнең тезүле һәм ияртүле бәйләнеш ысулларын, бәйләү чарасы - хәл фигыльне кулланып;
- кабатлауның текcттагы ролен аңлау: җөмләләрне бәйләү ысулы, сөйләмнең сәнгатьлелеген камилләштерә торган стилистик чара буларак норматив кабатлау һәм кабатлау – җитешсезлекне аеру;
- текст билгеләрен белү;
- текст темасын, төп мәгънәсен, иң мөһим сүзләрне билгеләү;
- текстның микротемасын билгеләү, аны кызыл юлларга бүлү;
- абзацның һәм текстның композицион элементларын белү.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *текст кисәкләре һәм җөмләләрне бәйләүче лексик һәм грамматик чараларны табу;*
- *тема бердәмлеге, хикәяләү эзлеклегеннән чыгып, текстны анализлау һәм характеристика бирү;*
- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәргә, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керергә; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерергә;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерергә; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында кулланырга;*

Сөйләм стильләре.

Укучы өйрәнәчәк:

- фәнни һәм рәсми стиль төрләрен белү (куллану даирәсе, аралашу максаты, шул стильләргә хас булган тел-сурәтләү чаралары);
- фәнни стильгә хас булган текст фрагментлары белү һәм аеру (фән төшенчәсен аңлату, фәнни төшенчәләрнең классификациясе);
- дефиниция күренешенең тел чаралары һәм структурасын белү;
- рәсми стильгә хас булган композицион формаларны белү (жанрлар) – күрсәтәмә, игълан.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *публицистик һәм әдәби жанрдагы текстларда лексик-фразеологик чараларны танырга, фәнни һәм махсус эш стилендә кулланыла торган лексик чараларны белергә;*
- *төрле стиль һәм жанрга караган текстлар белән эшли белергә (аларны билгеләнгән максаттан чыгып укый, мәгълүмати яктан кисәкләргә бүлеп эшкәртә);*
- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәргә, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керергә; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерергә;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерергә; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында кулланырга;*

Тел – аралашуның иң мөһим чарасы.

Укучы өйрәнәчәк:

- телнең төп аралашу чарасы икәнен;
- татар теле һәм аның башка телләр арасындагы урыны;

- телнең төп функцияләре турында, Татарстан Республикасының дәүләт теле һәм татар халкының милли теле буларак татар теленең әһәмияте турында, тел һәм мәдәният арасындагы бәйләнеш, кеше һәм җәмгыять тормышында туган телнең әһәмияте турында күзалларга;
- туган тел турындагы фәнни белемнәрнең нигезен үзләштерергә; аның баскычлары һәм берәмлекләре арасындагы бәйләнешне аңларга;лингвистиканың төп төшенчәләрен үзләштерергә;телнең төп берәмлекләрен, грамматик категорияләрен танырга һәм анализларга;
- туган телнең гуманитар фәннәр системасындагы урынын һәм гомумән белем бирү өлкәсендәге әһәмиятен аңларга;
- туган тел турындагы фәнни белемнәрнең нигезен үзләштерергә; аның баскычлары һәм берәмлекләре арасындагы бәйләнешне аңларга.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *лингвистиканың төп төшенчәләрен үзләштерергә: лингвистика һәм аның төп бүлекләре; тел һәм сөйләм, аралашу, телдән һәм язмача аралашу; монолог, диалог һәм аларның төрләре; телдән аралашу ситуациясе; сөйләм теле, фәнни, публицистик, рәсми стильләр, әдәби тел; фәнни, публицистик һәм рәсми эш кәгазьләре жанрлары;*
- *сөйләмнең функциональ-мәгънәви төрләре (хикәяләү, сурәтләү, фикерләү); текст, текст төрләре; телнең төп берәмлекләре, аларның билгеләре һәм сөйләмдә куллану үзенчәлекләрен үзләштерергә;*
- *төрле белешмәләрдән, чыганаклардан тел турында кирәкле мәгълүматны табып, аларны тиешле урында дөрес итеп кулланырга.*

Фонетика һәм графика.

Укучы өйрәнәчәк:

- өйрәнү предметы буларак – фонетика турында белү;
- Ссйләм авазларын, фонетик иҗек, фонетик транскрипция элементларын белү;
- татар телендә басым төшү үзенчәлекләрен белү һәм гамәлдә куллану;
- сүзгә фонетик анализ ясау. *е, ё, я, ю* авазларының мәгънәсен белү.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализлау һәм характеристика бирү: сөйләмнең аерым авазларын, сүзләрне әйтү һәм язу үзенчәлекләре; сөйләмдә авазлар; иҗекләргә бүлү күзлегеннән сүз; орфографик хаталар табу һәм аларны төзәтү; сүз төркемнәренең синтаксик ролен билгеләү; сүзгә морфологик анализ ясау;*
- *сөйләмдәге аерым авазларга, сүзләрнең әйтелеш һәм язылыш үзенчәлекләренә, сөйләм агымындагы авазларга, иҗекләргә бүлү күзлегеннән чыгып сүзгә телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализ ясау һәм характеристика бирү;*
- *сүзгә тулы фонетик анализ ясау.*

Орфоэпия һәм орфография.

Укучы өйрәнәчәк:

- орфографик сүзлек һәм аны сөйләм практикасында куллану;
- өйрәнү предметы буларак орфография турында тулы мәгълүматлы булу. Орфограмма төшенчәсен белү, орфограммаларны таба белү, төзәтә белү;
- орфоэпик һәм орфографик кагыйдәрне үзләштерү, гамәли куллана белү;
- сүз төркемнәрен дөрес язу, аларны сөйләмдә дөрес куллану белү күнекмәләрен үстерү.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *сөйләмдәге аерым авазларга, сүзләрнең әйтелеш һәм язылыш үзенчәлекләренә, сөйләм агымындагы авазларга, иҗекләргә бүлү күзлегеннән чыгып сүзгә телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализ ясау һәм характеристика бирергә;*

- *акцентлаштыру күзлегеннән кыен булган сүзләрдә һәм аларның формаларында (боерык фигыльләр һ.б.) кабул ителгән басым төшү урынын үзләштерү;*
- *орфографик хаталарны табу һәм төзәтү; сүзгә орфоэпик анализ ясау. Өйрәнелгән орфограммаларга характеристика бирү һәм сүзләрнең язылышын аңлату.*

Лексикология һәм фразеология.

Укучы өйрәнәчәк:

- әдәби троплар: метафора, җанландыру, эпитет хасил итү ысулы буларак сүзнең күчерелмә мәгънәсен белү;
- синоним, антоним сүзләр, омонимнар турында белү;
- татар теленең сүзлек запасын тутыру ысулларын белү;
- төрки-татар сүзләре һәм алынмаларны белү, аңлау;
- фразеологик әйтелмәләр һәм аларның стилистик үзлекләре, сөйләмдәге төп функцияләрен аңлау, сөйләмдә актив куллану.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

-лексик һәм грамматик синонимиянең коммуникатив-эстетик мөмкинлекләрен аңларга һәм аларны үзеңнең сөйләмеңдә файдалану;

-сүзгә төрле төрдәге анализлар ясау (фонетик, морфемик, сүзьясалыш, лексик, морфологик), сүзтезмә һәм җөмләгә синтаксик анализ; аңа төп билгеләре һәм структурасы, телнең билгеле бер функциональ төрләргә каравы, тел бизәкләрен куллануы, телнең тәэсирлелек чараларыннан файдалануы ягыннан күп аспектлы анализ ясау;

-публицистик һәм әдәби жанрдагы текстларда лексик-фразеологик чараларны таный, фәнни һәм махсус эш стилендә кулланыла торган лексик чараларны белү.

Морфемика һәм сүз ясалышы.

Укучы өйрәнәчәк:

- лингвистиканың бер бүлеге буларак морфемика турында тулы мәгълүматлы булу;
- сүзнең иң кечкенә берәмлеге буларак морфема, сүзнең ясалышы һәм үзгәрешен белү;
- тамырдаш сүзләр, мөстәкыйль сүзләрнең тамыры һәм кушымчаларны белү;
- татар теленең сүзлек запасын тутыру ысулларын белү: сүз ясалыш һәм башка телләрдән кергән алынмалар;
- татар телендә сүз ясалышы механизмы төшенчәсен белү;
- сүз ясалышының төп ысулларын белү;
- сүзгә морфемик һәм сүз ясагыч анализ ясау;
- сүзнеңмәгънәле кисәкләрен: тамыр һәм кушымчаларны аеру;
- кушымчаларның төрләрен дөрес әйтү;
- тамыр   һәм   ясалма нигезне   аеру;
- ясалышы буенча сүзләрнең төрләрен белү;
- татар һәм рус телләрендәге сүз төзелешенең аермалы якларын билгеләү;
- этимология төшенчәсен аңлату.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *морфемика һәм сүз ясалышы өлкәсендәге белемнәрне дөрес язу практикасында, шулай ук сүзгә грамматик анализ ясауда куллану;*
- *сүзләргә морфемик һәм сүз ясагыч анализ ясау;*

- *татар телендә сүз ясалышы механизмын үзләштерү, сүз ясалышының төп ысулларын белү;*
- *сүз ясалышы ысулларын тану. Тамыр, ясалма, кушма, парлы, кыскартылма сүзләрнең язылышын үзләштерү;*
- *сүзгә сүзьясалыш анализы ясарга;*
- *сүзнең тамырын табу, мәгънәсен аңлату өчен, этимологик ягына игътибар итәргә;*
- *сүз ясагыч, төрләндергеч, модальлек кушымчаларын белергә.*

Морфология.

Укучы өйрәнәчәк:

- татар теленең төп морфологик кагыйдәләрен белү;
- сүзләрнең лексик-грамматик төрләре буларак, сүз төркемнәрен белү;
- мөстәкыйль, хәбәрлек һәм модаль сүз төркемнәрен белү;
- хәбәрлек сүз төркеме: бәйлек һәм теркәгечләрне, модаль сүз төркемнәрен белү һәм аеру: ымлык, кисәкчә, предикатив сүзләр. Аларның семантик, морфологик һәм синтаксик үзенчәлекләрен белү;
- төрле сүз төркемнәренә караган сүзләрнең ясалышын, аларның семантикасы һәм кулланылыш үзенчәлекләрен белү;
- сүзтөркемнәрен классификацияләү үзенчәлегенаңлата алу;
- мөстәкыйль, модаль, бәйләгеч   сүзтөркемнәренһәм хәбәрлек сүзләрне саныйбелү;
- исем, фигыль, зат алмашлыкларын табарга өйрәтү, аларның морфологик үзенчәлекләрен һәм җөмләдә кулланылышын аңлау;
- сүз төркемнәрен дөрес язу, аларны сөйләмдә дөрес куллана белү күнекмәләрен үстерү;
- грамматиканың бер бүлеге буларак морфология. Сүз төркемнәрен классификацияләү;
- мөстәкыйль сүз төркемнәре: рәвеш, фигыль, аваз ияртемнәре һәм аларның үзенчәлекләрен белү.;
- төрләнләндерү. Модаль кисәкләр (кисәкчә, ымлык, предикатив сүзләр);
- хәбәрлек сүз төркеме (бәйлекләр һәм теркәгечләр);
- затланышлы һәм затланышсыз фигыльләр, сыйфат фигыль, хәл фигыль, исем фигыль, инфинитив формаларын белү. Сыйфат фигыль, аның грамматик үзлекләрен, сыйфат фигыльдә фигыль һәм сыйфат билгеләре, хәзерге, үткән һәм киләчәк заман сыйфат фигыль формалары, сыйфат фигыльнең синтаксик функцияләрен белү;
- хәл фигыль, аның грамматик үзлекләрен, хәл фигыльдә рәвеш һәм фигыль билгеләрен, хәл фигыльнең синтаксик функцияләрен белү;
- сүзгә морфологик анализ ясау.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *өстәмә мәгълүмат белән эшләү, төп һәмярдәмче мәгълүматныбилгели белү, алган белемнәрне структуралаштыру;*
- *публицистик һәм әдәби жанрдагы текстларда морфологик берәмлекләрне танырга, фәнни һәм махсус эш стилендә кулланыла торган морфологик формаларны белү.*

Синтаксис һәм пунктуация.

Укучы өйрәнәчәк:

- *туры һәм кыек сөйләм, чит сөйләмне җиткерү ысулларын белү: туры һәм кыек сөйләм. Туры сөйләм белән җөмлә төзелешен белү;*
- *туры сөйләм вакытында тыныш билгеләренең куелышын аңлата алу;*
- *чит сөйләмне җиткерү ысулы буларак цитата. Цитатаны тыныш билгеләре белән билгеләү;*
- *диалог төзү алымнарын, тыныш билгеләре куелышын белү;*

- *кушма җөмлә төшенчәсен, кушма җөмлә төрләрен, тезмә кушма җөмлә төрләрен белү;*
- *теркәгечле һәм теркәгечсез тезмә кушма җөмләләрне аеру, тексттан таба белү;*
- *иярченле кушма җөмлә турында белү;*
- *татар һәм рус телләрендә иярченле кушма җөмлә төзелешен аңлата алу;*
- *синтетик иярченле кушма җөмлә, әлеге төр җөмләдә җөмләләрнең үзара бәйләнешен белү, тыныш билгеләренең куелышын аңлату;*
- *аналитик иярченле кушма җөмлә, әлеге төр җөмләдә җөмләләрнең үзара бәйләнешекүрсәтә алу, тыныш билгеләренең куелышын аңлата алу;*
- *иярчен җөмлә, аның төрләрен белү. Төрле төр бәйләү чаралары булган кушма җөмләләрне аеру;*
- *иярченле кушма җөмләнең төзелеше: баш һәм иярчен җөмлә; иярченле кушма җөмләдә бәйләү чараларын таба белү;*
- *баш һәм иярчен җөмләләр арасында тыныш билгеләренең куелышын белү;*
- *татар телендә тыныш билгеләрен, пунктуацион-мәгънәви өлеш, татар теленең пунктуацион кагыйдәләрен белү.*

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *әдәби әсәрләрдән темага туры килгән мисалларнысайлап алу, җавабыңныдәлилли белү;*
- *синтаксик конструкцияләрне функциональ-стилистик үзенчәлекләре ягыннан тикшерергә, аларның сөйләмне сәнгатьле итү чарасы булуын аңларга.*

Стилистика һәм сөйләм культурасы.

Укучы өйрәнәчәк:

- сөйләмдә, фикерне төгәлрәк җиткерү, бер үк сүзләрне кабатламау өчен, синоним исемнәрне куллана белү;
- сөйләмдә, фикерне төгәлрәк җиткерү, бер үк сүзләрне кабатламау өчен, синоним фигыльләрне куллану;
- төрле жанрдагы һәм стильдәге текстлар белән эшләү;
- текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү;
- мәктәптә татар телен өйрәнү дәверендә үзләштерелгән татар әдәби теленең төп нормаларын белү;
- аларны төрле коммуникатив юнәлешләрдәге телдән һәм язма сөйләмдә саклау;
- культуралы кеше өчен дөрес сөйләшүнең ни дәрәҗәдә әһәмиятле булуын аңлау.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *туган теленә хөрмәт белән карау;*
- *щдәби телнең төп кагыйдәләре һәм өйрәнелгән сүзлек запасы кысаларында басым куелышын үзләштерү;*
- *телнең төп берәмлекләрен, грамматик категорияләрен танырга һәм анализларга, сөйләм ситуацияләре вакытында тел берәмлекләрен урынлы кулланырга;*
- *сүзгә төрле төрдәге анализлар ясарга (фонетик, морфемик, сүзьясалыш, лексик, морфологик), сүзтезмә һәм җөмләгә синтаксик анализ; аңа төп билгеләре һәм структурасы, телнең билгеле бер функциональ төрләргә каравы, тел бизәкләрен куллануы, телнең тәэсирлелек чараларыннан файдалануы ягыннан күп аспектлы анализ;*
- *лексик һәм грамматик синонимиянең коммуникатив-эстетик мөмкинлекләрен аңларга һәм аларны үзеңнең сөйләмеңдә файдаланырга.*
- *татар теленең эстетик функциясен аңларга, әдәби әсәр текстларын анализлау вакытында сөйләмнең эстетик якларын бәяләү сәләтен үстерергә;*
- *төрле стиль һәм жанрга караган текстлар белән эшли (аларны билгеләнгән максаттан чыгып укый, мәгълүмати яктан кисәкләргә бүлеп эшкәртә) белергә.*

Сөйләм культурасы.

Укучы өйрәнәчәк:

- сөйләмдә рәвешләрнең һәм фигыльләрне дөрес, урынлы куллану;
- әдәби сөйләмдә хәбәрлек һәм модаль сүз төркемнәренең кулланылышын күзәтү;
- хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре (орфоэпик, аңлатмалы, орфографик сүзлек), хәзерге татар әдәби телен үзләштерүдә аларның ролен аңлау;
- тел материалы белән логик фикерләүне сорый торган эш төрләрен башкару;
- татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерергә; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында кулланырга.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *татар теленең сөйләм этикасын өйрәнү;*
- *коммуникация төренә карап сөйләм этикетының тиешле кагыйдәләрен алачак;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерергә; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында кулланырга;*
- *татар халкының әдәби-мәдәни кыйммәтләренең берсе буларак татар телен аңларга; шәхеснең интеллектуаль, иҗади сәләтләрен һәм әхлак сыйфатларын үстерүдә туган телнең мөһим ролен, мәктәптә куллана алу процессында туган теленең әһәмиятен аңларга;*
- *татар сөйләм әдәбе кагыйдәләрен Россиядә яшәүче башка халыкларның сөйләм әдәбе кагыйдәләре белән чагыштырырга, аларга характеристика бирергә.*

Тел һәм мәдәният.

Укучы өйрәнәчәк:

- телдә татар халкының тарихы һәм мәдәнияте, аның Россиядә яшәүче башка халыклар белән бәйләнешенең чагылышын белү;
- традицион татар көнкүреше предметын атаучы лексика, искергән сүзләр, фольклор лексикасы һәм фразеологик әйтелмәләрне белү һәм урынлы куллану. Татар мәкальләре һәм әйтемнәрен белү һәм урынлы куллану;
- татар телендә татар халкының һәм башка халыкларның материаль һәм рухи кыйммәтләре чагылышын күрү;
- телне өйрәнү ил тарихын һәм мәдәниятен яхшырак белергә ярдәм итә дигән фикерне дәлилли торган мисаллар китерү. Татар сөйләм этикеты үзенчәлекләре турында күзаллау булдыру;
- укуда һәм көндәлек тормышта сөйләм кагыйдәләрен урынлы куллану.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- телнеңкеше тормышында һәм җәмгыятьтә тоткан урынытурында;
- теләсәнинди жанрдагы иҗат эше башкару;
- мультимедия формасындагы орфоэпик сүзлек һәм белешмә материаллардан кирәкле мәгълүматны эзләп табып, аны үзенә кирәк вакытта файдалана белергә;
- телнең халык мәдәнияте һәм тарихы белән аерылгысыз бәйләнештә булуын аерым мисаллар ярдәме белән тасвирларга;
- тел материалы белән логик фикерләүне сорый торган эш төрләрен башкару;
- татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану.

Укыту – тематик планлаштыру.

№	Бүлек һәм темаларның исеме	Барлык сәгатьләр
1.	Тел һәм тел гыйлеме Үткәннәрне искә төшерү	4
2.	Туры һәм кыек сөйләм	10
3.	Кушма җөмлә	9
4.	Тезмә кушма җөмлә	25
5.	Иярченле кушма җөмлә	
6.	Катлаулы төзелмәләр	24
7.	Пунктуация	12
8.	Үткәннәрне гомумиләштереп кабатлау.	18
	Барлыгы	***102***
6.	Диктант	8
7.	Бәйләнешле сөйләм үстерү	13

Укыту курсының эчтәлеге

1. 7 нче сыйныфта үткәннәрне искә төшерү (2 сәг) Тел һәм тел гыйлеме.Кереш.
Үткәннәрне тирәнәйтеп кабатлау. 7 нче сыйныфта үткәннәрне искә төшерү.
Укыту процессында әңгәмә, дәреслек һәм башка чыганаклар белән эш формалары кулланыла.
Укучыларның белемнәренә һәм күнекмәләренә таләпләр:Гади җөмлә синтаксисын белү.
Контроль төрләре: сорауларга җавап, тест.**Мөстәкыйль эш төрләре**: тест, грамматик анализ, кечкенә күләмле хикәя язу.
2.Туры һәм кыек сөйләм (8 сәг) Туры һәм кыек сөйләм турында гомуми мәгълүмат. Диалог һәм монолог. Диалогтагы һәм монологтагы репликаларның язмада бирелеше, тыныш билгеләре. Туры сөйләмле җөмләгә синтаксик анализ ясау. Монологик сөйләмдә туры сөйләмне кыек сөйләмгә әйләндерү.
Укыту процессында әңгәмә, дәреслек һәм башка чыганаклар белән эш формалары кулланыла.
Укучыларның белемнәренә һәм күнекмәләренә таләпләр:
Диалогик һәм монологик сөйләм күнекмәләрен гамәли үзләштерү: төрле темага караган әңгәмәдә иркен катнашу.
Язганда, туры сөйләмгә бәйле тыныш билгеләрен дөрес кую; диалогны һәм монологны дөрес төзи һәм яза белү; мөстәкыйль фикер йөртү эшчәнлеген активлаштыру;сөйләм эшчәнлегенең үзара аңлашу чарасы икәнлегенә төшенү.
Синтаксик анализ ясау.
Сөйләмдә туры сөйләмне – кыек, кыек сөйләмне туры сөйләмгә әйләндерә белү.
Контроль төрләре: сорауларга җавап, тест, диктант язу , мөстәкыйль эш эшләтү.
Мөстәкыйль эш төрләре: тест, анализ.

3.Кушма җөмлә. (3 сәг) Бүлекнең төп эчтәлеге: Гади җөмлә төрләре**;** җөмләнең кисәкләре, алар арасындагы тезүле һәм ияртүле бәйләнеш турында алдагы сыйныфларда белгәннәрне искә төшерү.
Укыту процессында әңгәмә, дәреслек һәм башка чыганаклар белән эш,изложение язу формалары кулланыла.Укучыларның белемнәренә һәм күнекмәләренә таләпләр. Белемнәрне практикада куллана белү.
Контроль төрләре: сорауларга җавап, тест, сүзлек диктанты, изложение яздыру, мөстәкыйль эш эшләтү, төркемнәрдә эш.**Мөстәкыйль эш төрләре**: мөстәкыйль эш, изложение язу.
4. Тезмә кушма җөмлә. (3 сәг) Бүлекнең төп эчтәлеге: Үзара тезү юлы белән бәйләнгән җөмләләр (компонентлар). Теркәгечле тезмә кушма җөмләләр.Теркәгечле тезмә кушма җөмләләр ,алардагы гади җөмләләрне үзара бәйләүче чаралар һәм тыныш билгеләре.Теркәгечсез тезмә кушма җөмләләр. Теркәгечсез тезмә кушма җөмләләр, алардагы гади җөмләләрне үзара бәйләүче чаралар һәм тыныш билгеләре.
Укыту процессында әңгәмә, дәреслек һәм башка чыганаклар белән эш, диктант язу формалары кулланыла.Укучыларның белемнәренә һәм күнекмәләренә таләпләр: Кушма җөмлә компонентлары арасына тиешле тыныш билгеләрен кую,аларны дәлилләү. Белемнәрне практикада куллана белергә өйрәнү. Җөмләгә анализ ясый белү.
Контроль төрләре: сорауларга җавап, тест, сүзлек диктанты, мөстәкыйль эш эшләтү, диктант яздыру.
Мөстәкыйль эш төрләре: хикәя язу, диктант язып, бирем үтәү, хаталар өстендә эш, дидактик материаллардан бирем үтәү.
5. Иярченле кушма җөмлә (25 сәг) Бүлекнең төп эчтәлеге: Үзара ияртү юлы белән бәйләнгән җөмләләр. Иярченле кушма җөмлә турында төшенчәИярчен җөмләләрнең төзелеш ягыннан төрләре. Синтетик иярчен җөмлә.Синтетик иярчен җөмләләр янында тыныш билгеләре.Аналитик иярчен җөмлә.Аналитик иярчен җөмләләр янында тыныш билгеләре. Иярченле кушма җөмләләр синонимлыгы.
Иярчен җөмләләрнең мәгънә ягыннан төрләре.Иярчен ия җөмләле кушма җөмлә: төзелеше ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгәбәйләүче аналитик чаралар. Иярчен хәбәр җөмләле кушма җөмлә: төзелеше ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик чаралар.Иярчен ия һәм хәбәр җөмләле кушма җөмлә: тыныш билгеләре.Иярчен тәмамлык җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар.
Иярчен аергыч җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар.Иярчен тәмамлык һәм аергыч җөмләле кушма җөмлә: тыныш билгеләре.Иярчен вакыт җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар, тыныш билгеләре. Иярчен урын җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар, тыныш билгеләре.
Иярчен рәвеш җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар.Иярчен күләм җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар.Иярчен рәвеш һәм күләм җөмләле кушма җөмлә: тыныш билгеләре.
Иярчен сәбәп җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар, тыныш билгеләре.Иярчен максат җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар, тыныш билгеләре.Иярчен шарт җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар, тыныш билгеләре.Иярчен кире җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче чаралар, тыныш билгеләре.Иярчен аныклагыч җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик чаралар, тыныш билгеләре.Иярченле кушма җөмләләрне гомумиләштереп кабатлау:җөмләләргә синтаксик анализ ясау.

Укыту процессында әңгәмә, дәреслек һәм башка чыганаклар белән эш, гади план буенча изложение язу һәм диктант язу формалары кулланыла.Укучыларның белемнәренә һәм күнекмәләренә таләпләр: Җыелыш яки берәр утырышның беркетмәсен яза белү. Иярчен җөмләнең төзелеше ягыннан төрен,иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче синтетик чараларын белергә өйрәнү. Кушма җөмләнең схемасын, төрен, иярчен җөмләнең төзелеше ягыннан төрен,иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче синтетик чараларны дөрес билгеләү. Кушма җөмләләрдә баш һәм иярчен җөмлә арасына куелырга тиешле тыныш билгеләрен дөрес кую. Кушма җөмләләрне бер төрдән икенче төргә үзгәртә белергә өйрәнү. Җөмләнең мәгънәсен текстның эчтәлеге һәм бөтенлеге ягыннан аңлау. Укучыларның сөйләм һәм язу культурасын үстерү, мөстәкыйль эшчәнлеген активлаштыру.

Контроль төрләре: сорауларга җавап, тест, изложение яздыру, мөстәкыйль эш эшләтү, контроль диктант яздыру, БРТ тестлары, карточкалар буенча мөстәкыйль эш, аңлатмалы сүзлек диктанты яздыру, төркемнәрдә эш . **Мөстәкыйль эш төрләре**: гади план төзеп, изложение язу, диктант язып, бирем үтәү, хаталар өстендә эш, дидактик материаллардан бирем үтәү, мөстәкыйль эш, диалог һәм монолог язу.

6.Катлаулы төзелмәлә (22 сәг) Бүлекнең төп эчтәлеге: Катлаулы төзелмәләр турында төшенчә . Күп тезмәле катлаулы кушма җөмлә: компонентларын үзара бәйләүче чаралар, тыныш билгеләре. Күп иярченле катлаулы кушма җөмлә:тиңдәш ияртүле күп иярченле кушма җөмлә.Тиңдәш түгел ияртүле күп иярченле кушма җөмлә: компонентларын үзара бәйләүче чаралар, тыныш билгеләре.

Бер-бер артлы ияртүле күп иярченле катлаулы кушма җөмлә: компонентларын үзара бәйләүче чаралар, тыныш билгеләре. Берничә төр ияртүле күп иярченле катлаулы кушма җөмлә: компонентларын үзара бәйләүче чаралар, тыныш билгеләре. Иярченле кушма җөмләләрне гомумиләштереп кабатлау:синтаксик анализ ясау.Катнаш кушма җөмлә: компонентларын үзара бәйләүче чаралар, тыныш билгеләре. Катлаулы төзелмәләрне гомумиләштереп кабатлау: синтаксик анализ ясау. Тезем.

Укыту процессында әңгәмә, дәреслек һәм башка чыганаклар белән эш, гади план буенча изложение язу һәм диктант язу формалары кулланыла.Укучыларның белемнәренә һәм күнекмәләренә таләпләр: Татар әдәби теленең кушма җөмләләргә караган кагыйдәләрен белү,алардан телдән һәм язма сөйләмдә дөрес файдалану. Җөмләнең төзелешен текстның эчтәлеге һәм бөтенлеге ягыннан аңлау.Схемаларда күрсәтү күнекмәләре булдыру. Укучыларның орфографик сизгерлекләрен үстерү. Укучыларның эчтәлекне текстка якын итеп бирә алуларына ирешү. Белемнәрне практикада куллана белергә өйрәнү. Тест һәм бирелгән җөмләне җөмлә кисәкләре буенча тикшерү.

Контроль төрләре: сорауларга җавап, тест, изложение яздыру, мөстәкыйль эш эшләтү, контроль диктант яздыру, БРТ тестлары, карточкалар буенча мөстәкыйль эш, аңлатмалы сүзлек диктанты яздыру, төркемнәрдә эш .

Мөстәкыйль эш төрләре: гади план төзеп, изложение язу, диктант язып, бирем үтәү, хаталар өстендә эш, дидактик материаллардан бирем үтәү, гади план төзеп, сочинение-сыйфатлама язу, мөстәкыйль эш. Арадаш аттестация эшенә контроль эш(тест һәм бирем) тәкъдим ителә.
7.Пунктуация(9 сәг).Бүлекнең төп эчтәлеге: Җөмләнең мәгънәсе һәм төзелеше,интонация һәм тыныш билгеләре.Нокта,сорау һәм өндәү билгеләре,күп нокталар,куштырнаклар куела торган очраклар.Өтер,нокталы өтер,ике нокта куела торган очраклар.Сызык һәм җәяләр куела торган очраклар.
Укыту процессында әңгәмә, дәреслек һәм башка чыганаклар белән эш,   гади план буенча изложение язу һәм диктант язу формалары кулланыла.Укучыларның белемнәренә һәм күнекмәләренә таләпләр: Тыныш билгеләре куелышы кагыйдәләрен өйрәнү**.** Укучыларның орфографик сизгерлекләрен үстерү.
Контроль төрләре: сорауларга җавап, тест, мөстәкыйль эш эшләтү, контроль диктант яздыру, БРТ тестлары, карточкалар буенча мөстәкыйль эш, аңлатмалы сүзлек диктанты яздыру, төркемнәрдә эш .

Мөстәкыйль эш төрләре: диктант язып, бирем үтәү, хаталар өстендә эш, дидактик материаллардан бирем үтәү, мөстәкыйль эш.
8. Үткәннәрне гомумиләштереп кабатлау. (30 сәг)
9. Бәйләнешле сөйләм үстерү Бүлекнең төп эчтәлеге: Диктант язу   Изложение язу   Сочинение язу
Бәйләнешле сөйләм үстерү. *Җөмләнең мәгънәсен текстның эчтәлеге һәм бөтенлеге ягыннан аңлату.*
Бәйләнешле сөйләм үстерү. Сөйләм төрләрен сөйләмә һәм язма формада камилләштерү күнегүләре.
Бәйләнешле сөйләм үстерү. *Җөмләнең төзелешен текстның эчтәлеге һәм бөтенлеге ягыннан аңлату.*
Бәйләнешле сөйләм үстерү. *Җөмләнең тыныш билгеләре куелышын текстның эчтәлеге һәм бөтенлеге ягыннан аңлату.*
Изложениене бергәләп тикшерү.
Беркетмә язу.

КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАТИК ПЛАН

№	Дәрес темасы	Укучылар эшчәнлеге яки укыту эшчәнлеге төрләре	Үткүрү вакыты	
			план	факт
	Тел һәм тел гыйлеме. Кабатлау. (4 сәг)			
1	Кереш. Тел һәм тел гыйлеме. Үткәннәрне искә төшерү. Фонетика, орфоэпия, лексикология, фразеология, морфология(кабатлау)	Белемнәрне практикада куллана белергә өйрәнү.	1.09	
2 3 4	Кабатлау. Гади җөмлә төрләре. Җөмләләргә, сүзләргә һәм җөмлә кисәкләре ягыннан анализ ясау.	Белемнәрне практикада куллана белергә өйрәнү	4.09 7.09 8.09	
	Туры һәм кыек сөйләм (10 сәг)			
5 6	Туры һәм кыек сөйләм турында гомуми мәгълүмат.	Белемнәрне практикада куллана белергә өйрәнү.	11.09 14.09	
7 8	Туры һәм кыек сөйләм янында тыныш билгеләре.	Язганда, туры сөйләмгә бәйле тыныш билгеләрен дөрес кую; мөстәкыйль фикер йөртү эшчәнлеген активлаштыру;	15.09 18.09	
9	Диалог һәм монолог.	Диалогик һәм монологик сөйләм күнекмәләрен гамәли үзләштерү: төрле темага караган әңгәмәдә иркен катнашу.	21.09	
10 11	Диалогтагы һәм монологтагы репликаларның язмада бирелеше, тыныш билгеләре.	Язганда, туры сөйләмгә бәйле тыныш билгеләрен дөрес кую; диалогны һәм монологны дөрес төзи һәм яза белү; мөстәкыйль фикер йөртү эшчәнлеген активлаштыру;сөйләм эшчәнлегенең үзара аңлашу чарасы икәнлегенә төшенү.	22.09 25.09	
12	Туры сөйләмле җөмләгә синтаксик анализ ясау.	Синтаксик анализ ясау.	28.09	
13	Монологик сөйләмдә туры сөйләмне кыек сөйләмгә әйләндерү.	Сөйләмдә туры сөйләмне – кыек, кыек сөйләмне туры сөйләмгә әйләндерә белү.	29.09	
14	**Белемнәрне тикшерү дәресе. Контроль диктант.**		2.10	
	Кушма җөмлә (9 сәг)			
15 16	Гади җөмлә төрләре**;** җөмләнең кисәкләре, алар арасындагы тезүле һәм иярүле бәйләнеш турында	Белемнәрне практикада куллана белергә өйрәнү.	5.10 6.10	

17 18	алдагы сыйныфларда белгәннәрне искә төшерү.		9.10 12.10	
19	**Бәйләнешле сөйләм үстерү. Изложение язарга әзерлек.**	Эчтәлекне текстка якын итеп бирә алуга ирешү.Тулы һәм эзлекле иҗади язма төрләренә өйрәнү;әдәби сөйләмнең грамматик закончалыклар,орфографик һәм орфоэпик,стилистик нормалар белән бәйләнешен төшенү.	13.10	
20	**Бәйләнешле сөйләм үстерү. Изложениене бергәләп тикшерү.**	Хаталар өстендә эшли белергә өйрәнү.	16.10	
Тезмә кушма җөмлә				
21	Үзара тезү юлы белән бәйләнгән җөмләләр (компонентлар). Теркәгечле тезмә кушма җөмләләр. Теркәгечле тезмә кушма җөмләләр ,алардагы гади җөмләләрне үзара бәйләүче чаралар һәм тыныш билгеләре.	Кушма җөмлә компонентлары арасына тиешле тыныш билгеләрен кую,аларны дәлилләү. Белемнәрне практикада куллана белергә өйрәнү. Җөмләгә анализ ясый белү.	19.10	
22	Теркәгечсез тезмә кушма җөмләләр.Теркәгечсез тезмә кушма җөмләләр, алардагы гади җөмләләрне үзара бәйләүче чаралар һәм тыныш билгеләре.	Кушма җөмлә компонентлары арасына тиешле тыныш билгеләрен кую,аларны дәлилләү. Белемнәрне практикада куллана белергә өйрәнү. Җөмләгә анализ ясый белү.	20.10	
23	**Белемнәрне тикшерү дәресе. Диктант. Булган, ди, бер әрәмәлек.**	Орфографик сизгерлекне үстерү.	23.10	
Иярченле кушма җөмлә (25 сәг)				
24	Үзара ияртү юлы белән бәйләнгән җөмләләр. Иярченле кушма җөмлә турында төшенчә.	Әлеге темага караган кагыйдәләрне белү.	26.10	
25	**Бәйләнешле сөйләм үстерү. Беркетмә язу.**	Җыелыш яки берәр утырышның беркетмәсен яза белү	27.10	
26	Иярчен җөмләләрнең төзелеш ягыннан төрләре. Синтетик иярчен җөмлә. Синтетик иярчен җөмләләр янында тыныш билгеләре.	Кушма җөмләнең схемасын, төрен, иярчен җөмләнең төзелеше ягыннан төрен,иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче синтетик чараларны дөрес билгеләү. Кушма җөмләләрдә баш һәм иярчен җөмлә арасына куелырга тиешле тыныш билгеләрен дөрес кую.	9.11	
27	Аналитик иярчен җөмлә. Аналитик иярчен җөмләләр янында тыныш билгеләре.	Кушма җөмләнең схемасын, төрен, иярчен җөмләнең төзелеше ягыннан төрен,иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик чараларны дөрес билгеләү. Кушма	10.11	

		җөмләләрдә баш һәм иярчен җөмлә арасына куелырга тиешле тыныш билгеләрен дөрес кую.		
28	Иярченле кушма җөмләләр синонимлыгы. Иярчен җөмләләрнең мәгънә ягыннан төрләре.Иярчен ия җөмләле кушма җөмлә: төзелеше ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик чаралар. Иярчен хәбәр җөмләле кушма җөмлә: төзелеше ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик чаралар.	Кушма җөмләләрне бер төрдән икенче төргә үзгәртә белергә өйрәнү. Кушма җөмләнең схемасын, төрен, иярчен җөмләнең мәгънәсе һәм төзелеше ягыннан төрен,иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик чараларны дөрес билгеләү.	13.11	
29	Иярчен ия һәм хәбәр җөмләле кушма җөмлә: тыныш билгеләре.	Кушма җөмләләрдә баш һәм иярчен җөмлә арасына куелырга тиешле тыныш билгеләрен дөрес кую.	16.11	
30	**Бәйләнешле сөйләм үстерү. Контроль изложение язарга әзерлек. Госпитальдә.**	Укучыларның эчтәлекне текстка якын итеп бирә алуларына ирешү. Тулы һәм эзлекле иҗади язма төрләренә өйрәнү;әдәби сөйләмнең грамматик закончалыклар,орфографик һәм орфоэпик,стилистик нормалар белән бәйләнешен төшенү.	17.11	
31	Иярчен тәмамлык җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар. Иярчен аергыч җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар.	Кушма җөмләнең схемасын,төрен,иярчен җөмләнең мәгънәсе һәм төзелеше ягыннан төрен,иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чараларны дөрес билгеләү.	20.11	
32	Иярчен тәмамлык һәм аергыч җөмләле кушма җөмлә: тыныш билгеләре.	Кушма җөмләләрдә баш һәм иярчен җөмлә арасына куелырга тиешле тыныш билгеләрен дөрес кую.	23.11	
33	**Белемнәрне тикшерү дәресе . Иҗади диктант. Сәламәтлек чишмәсе.**	Орфографик сизгерлекне үстерү.	24.11	
34	Иярчен вакыт җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар, тыныш билгеләре.	Кушма җөмләнең схемасын,төрен,иярчен җөмләнең мәгънәсе һәм төзелеше ягыннан төрен,иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чараларны дөрес билгеләү. Кушма җөмләләрдә баш һәм иярчен җөмлә арасына куелырга тиешле тыныш билгеләрен дөрес кую.	27.11	
35	Иярчен урын җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар, тыныш билгеләре.	Кушма җөмләнең схемасын,төрен,иярчен җөмләнең мәгънәсе һәм төзелеше ягыннан төрен,иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чараларны дөрес билгеләү. Кушма җөмләләрдә баш һәм иярчен җөмлә арасына куелырга тиешле тыныш билгеләрен дөрес кую.	30.11	

36	**Белемнәрне тикшерү дәресе. Тикшерү диктанты.**	Орфографик сизгерлекне үстерү.	1.12	
37	Иярчен рәвеш җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар. Иярчен күләм җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар.	Кушма җөмләнең схемасын,төрен,иярчен җөмләнең мәгънәсе һәм төзелеше ягыннан төрен,иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чараларны дөрес билгеләү.		
38	Иярчен рәвеш һәм күләм җөмләле кушма җөмлә: тыныш билгеләре.	Кушма җөмләләрдә баш һәм иярчен җөмлә арасына куелырга тиешле тыныш билгеләрен дөрес кую.	4.12	
39	**Бәйләнешле сөйләм үстерү. *Җөмләнең мәгънәсен текстның эчтәлеге һәм бөтенлеге ягыннан аңлату.***	Җөмләнең мәгънәсен текстның эчтәлеге һәм бөтенлеге ягыннан аңлау.	7.12	
40	Иярчен сәбәп җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар, тыныш билгеләре.	Кушма җөмләнең схемасын,төрен,иярчен җөмләнең мәгънәсе һәм төзелеше ягыннан төрен,иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чараларны дөрес билгеләү. Кушма җөмләләрдә баш һәм иярчен җөмлә арасына куелырга тиешле тыныш билгеләрен дөрес кую.	8.12	
41	Иярчен максат җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар, тыныш билгеләре.	Кушма җөмләнең схемасын,төрен,иярчен җөмләнең мәгънәсе һәм төзелеше ягыннан төрен,иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чараларны дөрес билгеләү. Кушма җөмләләрдә баш һәм иярчен җөмлә арасына куелырга тиешле тыныш билгеләрен дөрес кую.	11.12	
42	Иярчен шарт җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чаралар, тыныш билгеләре.	Кушма җөмләнең схемасын,төрен,иярчен җөмләнең мәгънәсе һәм төзелеше ягыннан төрен,иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чараларны дөрес билгеләү. Кушма җөмләләрдә баш һәм иярчен җөмлә арасына куелырга тиешле тыныш билгеләрен дөрес кую.	14.12	
43	Иярчен кире җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче чаралар, тыныш билгеләре.	Кушма җөмләнең схемасын,төрен,иярчен җөмләнең мәгънәсе һәм төзелеше ягыннан төрен,иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чараларны дөрес билгеләү. Кушма җөмләләрдә баш һәм иярчен җөмлә арасына куелырга тиешле тыныш билгеләрен дөрес кую.	15.12	
44	**Белемнәрне тикшерү дәресе. Диктант.**	Орфографик сизгерлекне үстерү.	18.12	
45	Хаталар өстендә эш. Иярчен аныклагыч җөмләле кушма җөмлә: төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре, иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик чаралар, тыныш билгеләре.	Кушма җөмләнең схемасын,төрен,иярчен җөмләнең мәгънәсе һәм төзелеше ягыннан төрен,иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйләүче аналитик һәм синтетик чараларны,баш һәм иярчен җөмлә арасына куелырга тиешле тыныш	21.12	

		билгеләрен дөрес кую.		
46 47	Иярченле кушма җөмләләрне гомумиләштереп кабатлау:җөмләләргә синтаксик анализ ясау.	Белемнәрне практикада куллана белергә өйрәнү	22.12 25.12	
48	**Бәйләнешле сөйләм үстерү. Изложение язарга әзерлек.Синең әниең .**	Эчтәлекне текстка якын итеп бирә алуга ирешү. Тулы һәм эзлекле иҗади язма төрләренә өйрәнү;әдәби сөйләмнең грамматик закончалыклар,орфографик һәм орфоэпик,стилистик нормалар белән бәйләнешен төшенү.	28.12	
Катлаулы төзелмәләр (24 сәг)				
49	Катлаулы төзелмәләр турында төшенчә . Күп тезмәле катлаулы кушма җөмлә: компонентларын үзара бәйләүче чаралар, тыныш билгеләре.	Татар әдәби теленең кушма җөмләләргә караган кагыйдәләрен белү,алардан телдән һәм язма сөйләмдә дөрес файдалану.	28.12	
50	**Бәйләнешле сөйләм үстерү. *Җөмләнең төзелешен текстның эчтәлеге һәм бөтенлеге ягыннан аңлату.***	Җөмләнең төзелешен текстның эчтәлеге һәм бөтенлеге ягыннан аңлау.	29.12	
51	Күп иярченле катлаулы кушма җөмлә:тиңдәш иярүле күп иярченле кушма җөмлә.	Схемаларда күрсәтү күнекмәләре булдыру.	11.01	
52	**Белемнәрне тикшерү дәресе.Аңлатмалы диктант. Урманнан башка тормыш юк.**	Орфографик сизгерлекне үстерү.	12.01	
53	Тиңдәш түгел иярүле күп иярченле кушма җөмлә: компонентларын үзара бәйләүче чаралар, тыныш билгеләре	Схемаларда күрсәтү күнекмәләре булдыру.	15.01	
54	Бер-бер артлы иярүле күп иярченле катлаулы кушма җөмлә: компонентларын үзара бәйләүче чаралар, тыныш билгеләре.	Схемаларда күрсәтү күнекмәләре булдыру.	18.01	
55	**Бәйләнешле сөйләм үстерү. Контроль изложение.Батырларны ил онытмас.**	Эчтәлекне текстка якын итеп бирә алуга ирешү.	19.01	
56	**Белемнәрне тикшерү дәресе. Диктант.**	Тулы һәм эзлекле иҗади язма төрләренә өйрәнү;язмача һәм көнкүрештә аралашу барышында мөстәкыйль рәвештә фикер йөртергә әзерләнү; әдәби сөйләмнең грамматик закончалыклар,орфоэпик һәм орфографик,стилистик һәм пунктуацион нормалар белән бәйләнешен төшенү.	22.01	
57 58	Берничә төр иярүле күп иярченле катлаулы кушма җөмлә: компонентларын үзара бәйләүче чаралар, тыныш билгеләре.	Схемаларда күрсәтү күнекмәләре булдыру.	25.01 26.01	

59	**Бәйләнешле сөйләм үстерү. *Җөмләнең тыныш билгеләре куелышын текстның эчтәлеге һәм бөтенлеге ягыннан аңлату.***	Җөмләнең тыныш билгеләре куелышын текстның эчтәлеге һәм бөтенлеге ягыннан аңлау.	29.01	
60 61	Иярченле кушма җөмләләрне гомумиләштереп кабатлау:синтаксик анализ ясау.	Белемнәрне практикада куллана белергә өйрәнү.	1.02 2.02	
62	**Белемнәрне тикшерү дәресе. Диктант. Иделдә боз кузгалу.**	Орфографик сизгерлекне үстерү.	5.02	
63 64	Катнаш кушма җөмлә: компонентларын үзара бәйләүче чаралар, тыныш билгеләре.	Белемнәрне практикада куллана белергә өйрәнү.	8.02 9.02	
65 66 67	Катлаулы төзелмәләрне гомумиләштереп кабатлау: синтаксик анализ ясау.	Белемнәрне практикада куллана белергә өйрәнү.	12.02 15.02 16.02	
68 69	Кушма җөмләләрне гомумиләштереп кабатлау	Белемнәрне практикада куллана белергә өйрәнү, контроль	19.02 22.02	
70 71 72	Тезем.	Теземнәрне дөрес интонация белән уку, тыныш билгеләрен куярга өйрәнү. Белемнәрне практикада куллана белергә өйрәнү.	23.02 26.02 29.02	
Пунктуация (12 сәг)				
73 74 75	Җөмләнең мәгънәсе һәм төзелеше,интонация һәм тыныш билгеләре.	Җөмлә белдерә торган эчтәлекнең аның төзелешенә турыдан-туры бәйле булуын,ә җөмлә төзелешен төрләндерү аның эчтәлеген үзгәртүгә китерүен белү.	1.03 4.03 7.03	
76 77 78	Нокта,сорау һәм өндәү билгеләре,күп нокталар,куштырнаклар куела торган очраклар.	Әлеге билгеләрнең нинди мәгънә белдерүен һәм кайсы урыннарда куелуын белү.	8.03 11.03 14.03	
79 80	Өтер, нокталы өтер,ике нокта куела торган очраклар.	Әлеге билгеләрнең нинди мәгънә белдерүен һәм кайсы урыннарда куелуын белү.	15.03 18.03	
81	Сызык һәм җәяләр куела торган очраклар.	Әлеге билгеләрнең нинди мәгънә белдерүен һәм кайсы	21.03	

82 83		урыннарда куелуын белү.	22.03 1.04	
84	**Белемнәрне тикшерү дәресе. Контроль диктант. Иделдә.**	Орфографик сизгерлекне үстерү.	4.04	
Синтаксисны гомуми кабатлау (18 сәг)				
85- 102	**Хаталар өстендә эш. Йомгаклау. Үткәннәрне гомумиләштереп кабатлау.**	Үткәннәрне гомумиләштереп кабатлау	5.04 8.04 11.04 12.04 15.04 18.04 19.04 22.04 25.04 26.04 29.04 2.05 3.05 6.05 9.05 10.05 13.05 16.05	

Укыту-методик әсбаплар исемлеге

I. Төп:1. Вәлиева Ф.С., Саттаров Г.Ф. Урта мәктәп һәм гимназияләрдә татар телен укыту методикасы. – Казан: “Раннур” нәшрияты, 2000.
2. М.З.Зәкиев. Н. В. Максимов.Татар теле, 8 сыйныф, татар телендә гомуми белем бирү оешмалары өчен уку әсбабы.- Казан: Татарстан китап нәшрияты, 2015
3. Сафиуллина Ф.С., Зәкиев М.З. Хәзерге татар әдәби теле. – Казан:“Мәгариф” нәшрияты, 2002.
4. М.З.Зәкиев. Н. В. Максимов.Татар теле, 8 сыйныф, татар телендә гомуми белем бирү оешмалары укытучылары өчен методик кулланма.- Казан: Татарстан китап нәшрияты, 2015

II. Өстәмә:
1.Абдрәхимова Я.Х. Татар теленнән бәйләнешле сөйләм үстерү дәресләре. 5-7. – Казан: “Мәгариф” нәшрияты, 2003. **2.**Харисова Ч.М. Татар теле. Анализ үрнәкләре. – Казан: “Мәгариф” нәшрияты, 2009.

Укучылар өчен тәкъдим ителә торган әдәбият исемлеге

1.Ганиев Ф.Ә. Татар теленең аңлатмалы сүзлеге. – Казан: “Матбугат йорты” нәшрияты, 2005.

Дидактик материаллар1. Сафиуллина Ф.С. Хәзерге татар әдәби теле. – Казан: “Мәгариф” нәшрияты, 2002.**2.** Таблицалар (гади җөмлә синтаксисы).

Мәгълүмати-электрон ресурслар1. "Татар теле. 5-11", "Белем.ру" ҖЧҖ, 2009. Мультимедияле ярдәмлек.**2.** Татар сайтлары: edu.tatar.ru; belem.ru.

Укыту процессының матди-техник тәэмин ителеше

I. Техник чаралар:1. Проектор**2.** Ноутбук**3.** Музыкальүзәк**4.** Тавышкөчәйткечләр**5.** Экран

II. Программалар:1. Windows 7 операционсистемасы:MicrosoftOffice 2003, 2007, 2010.MicrosoftOfficePowerPoint

Литература

1. Валеева Ф.С., Саттаров Г.Ф. методика преподавания татарского языка в средних школах и гимназиях. - Казань: издательство «Раннур», 2000.
2. М.З.Закиев. Н.В.Максимов. Татарский язык, 8 класс, учебный пособие для общеобразовательных организаций на татарском языке. Казань: Татарское книжное издательство, 2015
3. Сафиуллина Ф.С., Закиев М.З. Современный татарский литературный язык. - Казань: издательство «Образование», 2002.

4. М.З.Закиев. Н. В. Максимов. Татарский язык, 8 класс, методическое пособие для учителей общеобразовательных организаций на татарском языке.- Казань: Татарское книжное издательство, 2015

5. Абдрязхимова Я.Х. Занятия по развитию связной речи с татарским языком. 5-7. - Издательство «Образование», 2003.
6. Харисова Ч.М. Татарский язык. Примеры анализа. - Казань: издательство «Магариф», 2009.

7. Сафиуллина Ф.С. Современный татарский литературный язык. - Казань: издательство «Магариф», 2002.2. Таблицы (синтаксис обычного предложения).

Изложениене бәяләү
1. Тема тулысынча ачылган, фактик һәм техник хаталары булмаган, стиль бердәмлеге сакланган эшкә «5» ле куела. (Бер орфографик, ике пунктуацион яки ике грамматик хатасыбулырга мөмкин.)
2. Текстның эчтәлеге темага нигездә туры килсә, фикерне белдерүдә зур булмаган ялгышлыклар җибәрелсә, бер-ике фактик, бер-ике техник хатасы булса, ике орфографик, ике-өч пунктуацион, бер грамматик хатасы булган эшкә «4» ле куела.
3. Язмада эчтәлек эзлекле бирелмәсә, стиль бердәмлеге сакланмаса, өч фактик, ике-өч техник хатасы булса, өч орфографик, дүрт пунктуацион, ике грамматик хатасы булган эшкә«3» ле куела.
4. Эзлеклелек, стиль бердәмлеге сакланмаса, язма эш планга туры килмәсә, фактик һәм техник хаталары күп булса, орфографик хаталарның саны дүрттән, пунктуацион хаталарның саны биштән, грамматик хаталар саны өчтән артса, «2» ле куела.

Изложение “Туган туфрак”

Монда җире дә, һавасы да бүтәнчәрәк икән – ничектер дала исе аңкый. Бөрчекләнеп торган кара туфрак, эсседән, кипкән сирәк үлән һәм ефәк чуклы кылганнар… Казан тирәсендә юк бит алар.
Сания, иелеп, җиргә учлам-учлам ябышып үскән вак кына зәңгәр чәчәкле бер үләнне йолкып алды да Кларага:
– Мәгез әле, иснәп карагыз! –дип сузды.
Клара үләнне алып борынына китерде һәм хәйран калды: үлән искиткеч хуш исле иде.
– Нәрсә бу?
– Ислекәй… Ислемай үләне, – диде Сания.
Ислемай үләне! Клара аны тирән итеп, кат-кат иснәде һәм бер мәлгә исереп киткәндәй булды. Сания тагын ак әремне дә уып иснәтте. Монысыннан да дала эссесе, дала исе аңкып тора иде.
Клара ихтыярсыздан: «Әтием бу исләрне ничек оныта алды икән?» – дип уйлап куйды. Ә менә бабасы онытмаган иде, сагына иде. Әгәр ул исән булса, Клара, бу үләннәрне алып кайтып, аңа иснәткән булыр иде. *(134 сүз) (Ә.Еникидән)*

Изложение. «Бикмүш бабай».

Максат: туры сөйләм кагыйдәләрен үтәп, текстка якын итеп, логик эзлеклелектә грамоталы язу күнекмәсен камилләштерү, бәйләнешле сөйләм үстерү.
Үткәрү вакыты: 90 минут.

Соңгы маякны сүндерергә килгәндә, кызарып чыккан кояшның беренче алтын нурлары тын Идел өстенә җәелде. Нәкъ шул чакта Илсөяр көн дә шушы вакытта ишетә торган ягымлы иркә тавыш ишетте:

-Илсөяр!..

-... Әнә бабаң да торган, кызым.

-Әйбәт йокладыңмы, бабай?

-Аю кебек, кызым.

Илсөяр бабасының муенына сарылды.

Бикмүш бабай ─ Мәрдән абзыйның атасы. Карт инде ул, җитмешкә җитеп килә. Ул шул гомеренең күп өлешен Урал шахталарында күмер чабып үткәрде. Картаеп эшкә ярамый башлагач, аны хуҗалары куып чыгардылар. Бикмүш бабай, җиде-сигез йөз чакрымнан җәяүләп, үзенең туган авылына ─ улы Мәрдән янына кайтырга чыкты. Аның ашарына юк иде. Юлда очраган авылларга туктап, хәер сораша-сораша кайтты.

Ярты юлга җиткәндә, Бикмүш бабайның кинәт кенә бер канаты сынды: кырык ел буена бергә гомер иткән карчыгы үлеп калды. Карчыгы үлгәч, Бикмүш бабай өчен дөньяның кызыгы бөтенләй бетте. Аның аяклары тагын да авыррак атлый башладылар.

Газаплы кара көннәрен бизәп торган гомер юлдашы исенә төшкән саен, Бикмүш сабыйларча үксеп елады.

Шулай кайта торгач, ул үзе иген игеп үскән таныш кырларга аяк басты. Алпавыт камчысы, нужа чыбыркысы... Ә шулай да Туган ил ─ Туган ил шул! Дәртләнеп китте ул.

Ул басу капкасын керде һәм чатны борылды. Монда аның соңгы канатын да сындырып ташладылар. Авылда беренче очраган кеше ─ көтүче карт ─ Мәрдәннең күптән инде авылдан куылуын, аның башыннан үткән фаҗигале хәлләрне сөйләп бирде.

Бикмүш бабай алабута, кычыткан баскан ата-баба нигезенә йөзен куеп яшь түгә дә, тагын хәер сораша- сораша, улын эзләп чыгып китә. Йөри-йөри, менә шушы Агыйдел буйларына килеп чыга. Шул көннән башлап, Мәрдән абзый, Бикмүш бабай, Илсөяр ─ өчәү бергә яши башлыйлар.

(Г. Гобәй) (252 сүз)

Тема: **Контроль диктант «Әбүгалисина» китабы»**

Максат: I чиректә үткәннәрне гомумиләштереп кабатлау.

Бәяләү эталоны

Контроль диктантны бәяләү
Эш пөхтә башкарылса, хатасы булмаса «5» ле куела.(1-орфографик, 2 пунктуацион хата булырга мөмкин.)
2 орфографик, 2 пунктуацион яки 1 орфографик, 4 пунктуацион хаталы эшкә «4» ле куела.
4 орфографик, 4 пунктуацион яки 3 орфографик, 6 пунктуацион хаталы эшкә «3» ле куела.
6 орфографик, 5 пунктуацион яки 5 орфографик, 8 пунктуацион хаталы эшкә «2» ле куела.

Контроль диктант.

“Әбүгалисина” китабы

Әти миңа Казаннан “Әбүгалисина” китабын алып кайтты. Мин аны узган ел мөгаллим абыйда күреп кызыккан идем, һәм хәзер әтинең шуны алып кайтуы мине икеләтә куандырды. Бердән, алтмыш яшькә җиткән атамның, минем үтенечемне онытмыйча, үземә атап китап алып кайтуы, минем теләгем белән исәпләшүе шатландырды; икенчедән, китап шүрлегендә минем тагын бер яхшы китабым артты. Атны туарып лапаска бәйләдем дә, ашарга-эчәргә дә утырмыйча, китапны укырга керештем. Өйдәгеләр йокларга яттылар – мин укыйм. Төннең дә байтак вакыты үтте – мин һаман укыйм. Китаптагы вакыйгалар кызык, мин чырык-чырык көләм. Әни уянды да: “Улым, акылыңа зыян килер, тукта инде”, - дип әйтеп карады. Әнинең сүзен тыңламавыма күңелем рәнҗи, әмма туктый алмыйм. Лампаның керосины бетәргә җыенды да, мин утны сүндердем. Китапның берничә битен, ишегалдына чыгып, ай яктысында укып бетердем. Китапта тасвир ителгән гаҗәеп вакыйгаларга мин ихлас күңелдән ышандым, алар мәңгегә минем күңелемә сеңеп калдылар. (139 сүз)

Г.Бәширов

Грамматик бирем: тексттан ике теркәгечле тезмә кушма җөмлә эзләп язарга, схемасын төзергә.
К.җ.: *1. Мин аны узган ел мөгаллим абыйда күреп кызыккан идем, һәм хәзер әтинең шуны алып кайтуы мине икеләтә куандырды. – [ ], һәм [ ] – җыючы т-ле т. к. җ.*
2. Әнинең сүзен тыңламавыма күңелем рәнҗи, әмма туктый алмыйм. – [ ], әмма [ ]– каршы куючы т-ле т. к. җ.

Искәртмәле диктант. ”Була кайчак авыр...”

Бәяләү эталоны.
1. Эш пөхтә башкарылса, хатасы булмаган эшкә “5” ле куела. (Бер – орфографик, ике пунктуацион хата булырга мөмкин.)
2. Ике орфографик, ике пунктуацион яки бер орфографик, дүрт пунктуацион хаталы эшкә “4” куела.
3. Дүрт орфографик, дүрт пунктуацион яки өч орфографик, алты пунктуацион хаталы эшкә “3” куела.
4. Алты орфографик, биш пунктуацион яки биш орфографик, сигез пунктуацион хаталы эшкә “2” куела.

1.Була кайчак авыр, озын төннәр,
Йокы алмый, күңел борчыла...
Ләкин шунысы әйбәт: һәрбер төннең,
Һәрбер төннең матур очы бар.(М.Җәлил)

2. Күренеп тора: чыдамлыгы чигенә җиткән иде картның.(Ф.Хөсни)
3. Тик бер нәрсә өметләндерә: быел көчле салкыннар булганы юк.(Г.Әпсәләмов)
4. Кемнең итәгенә ут төшсә, шул яна.(Мәкаль)
5.Ындырыңда ни булса, келәтеңдә шул булыр.(Мәкаль)
6. Күренеп тора: Галимҗан Ибраһимов- киң колачлы, тормышка үтеп керә торган сизгер һәм үткер күзле язучы.(С.Кудаш)
7. Тагы шунысы да бар: үз урынында кулланылмаган, бары бизәк өчен генә әйтелгән “матур”сүзләр тормышның чын матурлыгын күмеп калдыралар яки аны бозып күрсәтәләр.
8.Кем алдый, шул урлый.(мәкаль)

(Г.Бәширов) (89сүз).

Бирем

Иярчен җөмләнең баш җөмләгә нинди чаралар белән бәйләнүен схемада күрсәтергә.
Көтелгән җавап:
1.[шунысы]:( )- ялгызак мөнәсәбәтле сүз, и.а.и.җ.
2.[ ]: ( )- көттерү паузасы,и.а.и.ж.

3. [ ]: (   )- көттерү паузасы,и.а.и.җ.
4.(кемнең), [шул]- парлы мөнәсәбәтле сүз, и.а.и.җ.
5. (ни), [шул]- парлы мөнәсәбәтле сүз, и.а.и.җ.
6. [ ]: (   )- көттерү паузасы,и.а.и.җ.
7. [шунысы]:(   )- ялгызак мөнәсәбәтле сүз, и.а.и.җ.
8. .(кем), [шул]- парлы мөнәсәбәтле сүз, и.а.и.җ.

Изложение «Госпитальдә»

Максат: алдагы дәресләрдә үткәннәрне гомумиләштереп кабатлау.

Изложениене бәяләү

1. Тема тулысынча ачылган, фактик һәм техник хаталары булмаган, стиль бердәмлеге сакланган эшкә «5» ле куела. (Бер орфографик, ике пунктуацион яки ике грамматик хатасыбулырга мөмкин.)
2. Текстның эчтәлеге темага нигездә туры килсә, фикерне белдерүдә зур булмаган ялгышлыклар җибәрелсә, бер-ике фактик, бер-ике техник хатасы булса, ике орфографик, ике-өч пунктуацион, бер грамматик хатасы булган эшкә «4» ле куела.
3. Язмада эчтәлек эзлекле бирелмәсә, стиль бердәмлеге сакланмаса, өч фактик, ике-өч техник хатасы булса, өч орфографик, дүрт пунктуацион, ике грамматик хатасы булган эшкә«3» ле куела.
4. Эзлеклелек, стиль бердәмлеге сакланмаса, язма эш планга туры килмәсә, фактик һәм техник хаталары күп булса, орфографик хаталарның саны дүрттән, пунктуацион хаталарның саны биштән, грамматик хаталар саны өчтән артса, «2» ле куела.

Карчык,кулына яңгырдан шактый чыланган шәлен тотып,бүлмәгә килеп керде. Кергәч тә ул, эзләнеп,бүлмә буйлап бик тиз генә күзләрен йөртеп чыкты.Аның күзләре аңа таба елмаеп, өзелеп карап торган яшь егеткә текәлде. Бер секунд. Шул секундта аның кашлары, иреннәре кинәт калтырый башлады, һәм ул, ашыгып, каушап, яшь егеткә таба китте. Эчтән, ерактан калтырап чыккан тавыш белән:

-Балам... бәгырем!..-диде һәм баласын,кочып,күкрәгенә кысты,аннары,тавышсыз гына аккан күз яшьләре белән чылата-чылата,аның күзләреннән, кызу яңакларыннан үпте.

Бераздан соң егет, үзен кулга алып,һаман да әле беркадәр калтыраган, күз яшьле тавыш белән:

-Елама, әни,-диде.

Шатлыгыннан бер үк вакытта тавышсыз гына елаган да ,елмайган да ана, аны сөя-сөя, җавап бирде:

-Юк, балам...Юк,бәгырем!..

Берничә минуттан соң инде алар,тынычланып,сөйләшеп утыра башладылар. Ана сестра кертеп куйган капчыкны чишеп җибәрде,аннан кызарып пешкән эре-эре алмалар чыгарды, берсен улына сузды һәм шунда урыныннан торып,яралыларга да өләшеп чыкты.

Бер сәгатьтән соң инде ул бу палатада ята торган яралыларның гомуми аналары кебек якын ,сөекле һәм алар өчен кайгыртучан,шатланучан да булып китте.

Егетнең курыккан һәм аннан сакланган нәрсәсе котылгысыз рәвештә туды. Ана капчык төбеннән бәрән йонынннан бәйләнгән йомшак,җылы,мамыклы оекбаш чыгарды.

-Үзем эрләп, үзем бәйләдем,мамыклы булсын, дидем.Йонын авылдан, шул ук Садыйк аркылы алдырдым. Я әле ,улым,кидерим,аягың җылынып китсен.

Саттаров ялварулы тавыш белән кычкырып җибәрде:

-Әни! Аякларымны ачарга ярамый!

Ана кинәт туктады.Сорау тулы күзләре белән улына карады.

-Яраланмаганын дамы?

Егет җавап бирмәде. Аның күзләренә гаҗәпләнү чаткылары чыкты.

-Улым, бәгырем,-диде ана,-яшермә!Мин барысын да беләм. Фронтта нинди батырлыклар күрсәткәнеңне дә, сул аягыңның тездән киселгәнен дә беләм.Батырлыгыңны ишетеп шатландым мин,ә яралганыңны белгәч, бөтен җаным белән әрнедем... Хәзер, сине күргәч, шатлыгым гына калды...

Ул, одеялның бер читен ачып,сыңар оекбашны улының таза аягына кидерде. Аннары,бераз уйланып торганнан соң, улына тагын сорау тулы күзләре белән карап алды да аның яралы аягы өстендәге одеялны саклык белән генә ачты һәм аның тездән югары киселгән, марля белән уралган аягына,күзләрен йоммыйча,иреннәрен каты кысып,бераз карап торды. Сыңар оекбашны нишләтергә белмичә кулында әвәли-әвәли:

-Бусын,бәлки, сестра кигезер?-диде.

Улы,ярар дип, башын селкеде.

Ана, улының аякларын сакланып кына одеял белән томалап төреп, яңадан урынына утырды

Грамматик биремле контроль диктант. «Сәламәтлек чишмәсе».

Максат: II чиректә үткәннәрне гомумиләштереп кабатлау.

Бәяләү эталоны.

1. Эш пөхтә башкарылса, хатасы булмаган эшкә “5” ле куела. (Бер – орфографик, ике пунктуацион хата булырга мөмкин.)
2. Ике орфографик, ике пунктуацион яки бер орфографик, дүрт пунктуацион хаталы эшкә “4” куела.
3. Дүрт орфографик, дүрт пунктуацион яки өч орфографик, алты пунктуацион хаталы эшкә “3” куела.
4. Алты орфографик, биш пунктуацион яки биш орфографик, сигез пунктуацион хаталы эшкә “2” куела.

“Сәламәтлек чишмәсе”.

Һәркемгә билгеле: сәламәтлек – тормышның яме, чибәрлекнең нигезе. Кеше өчен иң кадерле, мөһим нәрсә – сәламәтлек, шуңа күрә һәркем аны сакларга, ныгытырга тырыша.

Физкультура һәм спорт белән дәвамлы шөгыльләнергә кирәк, чөнки ул - сәламәт тәнле, саф акыллы булу өчен төп шарт.

Физкультура һәм спорт ни сәбәптән шундый тылсымлы көчкә ия соң? **Моның сере шунда: физик күнегүләр кешенең тәнен чыныктыра, сәламәтлеген ныгыта.** Даими рәвештә физик күнегүләр ясарга гадәтләнгән кешенең кан йөреше җиңеләя, шуның аркасында кеше җитез һәм җиңел хәрәкәтле була. Өстәвенә сулыш киңәя - үпкә эшчәнлеге яхшыра. Физкультура һәм спорт кешенең сәламәтлеген саклауда, аны физик чыныктыруда менә шундый әһәмиятле урын тота, шуңа күрә аны сәламәтлек чишмәсе дип атыйлар. (Ш. Сайкин) (105 сүз)

Бирем: Билгеләнгән җөмләләрдә иярчен җөмләнең мәгънә һәм төзелеше ягыннан төрен билгеләргә.

Грамматик бирем: тексттан иярчен ия һәм иярчен хәбәр җөмләләре булган ике иярченле кушма җөмлә эзләп язарга, схемаларын төзергә.

К.ж.: *1. Һәркемгә билгеле:сәламәтлек — тормышның яме, чибәрлекнең нигезе.*

нәрсә?

[▼]:( )— иярченле кушма җөмлә,аналитик иярчен ия җөмлә.

2.Моның сере шунда:физик күнегүләр кешенең тәнен чыныктыра, сәламәтлеген ныгыта.

— ул нәрсәдә?

[... шунда]: ( )— иярченле кушма җөмлә, аналитик иярчен хәбәр җөмлә.

Сайланма диктант.

Максат: иярчен сәбәп һәм иярчен максат җөмләләрне гомумиләштереп кабатлау.

Бәяләү эталоны.

1. Эш пөхтә башкарылса, хатасы булмаган эшкә “5” ле куела. (Бер – орфографик, ике пунктуацион хата булырга мөмкин.)
2. Ике орфографик, ике пунктуацион яки бер орфографик, дүрт пунктуацион хаталы эшкә “4” куела.
3. Дүрт орфографик, дүрт пунктуацион яки өч орфографик, алты пунктуацион хаталы эшкә “3” куела.

4. Алты орфографик, биш пунктуацион яки биш орфографик, сигез пунктуацион хаталы эшкә “2” куела.

1. Чыршының кәүсәсендә дым күп булу сәбәпле, ул язын күркәләрне күп җибәрә. (Х. Мәхмүтов) 2. Гөлсем тракторы янында машинистны калдырды да телефонга йөгерде, чөнки Нәфисә аңа бодай вакыйгасын сөйләп биргән иде. (Г. Бәширов) 3. Бер адым алга басам да әйләнәмен артыма, Кайда басканнар икән дип күз саламын халкыма. (М. Гафури) 4. Көчле буран булганга күрә, машиналар бер урыннан кузгала алмый торалар. (А. Шамов) 5. Китмибез без: безгә анда мондагыдан эш кыен. (Г.Тукай) 6. Балалар кайтуга дип әзерләп куйган тәмле әйберләр өстәлдә урын алдылар. (Г. Гобәй) 7. Сыерчыклар, үзләренең зур куанычлары бөтен дөньяга ишетелсен өчен, язның аксыл күгенә таба сары томшыкларын сузып, көннәр буе сайрый. (Г. Бәширов) 8. Шәяхмәтне куян фермасына куйдылар: авылда куян асрауның рәтен белгән кеше бары тик ул гына иде. (М. Мәһдиев) 9. Әтисе килеп җитсен дип, ул телеграмма сугарга булды. (Г. Әпсәләмов) 10. Тәрәзәләрдә маскировка булганлыктан, өй эче караңгы. (Г. Гобәй) (115сүз)

Грамматик бирем: тексттан иярчен сәбәп һәм иярчен максат җөмләләрнең номерларын ике баганага аерып язарга.
К.ж.: 1. Иярчен сәбәп җөмләләр: 1,4,5,7,10
2. Иярчен максат җөмләләр: 2,3,6,8,9

Контроль изложение Кем җырлады?

Максат: текстка якын итеп, логик эзлеклелектә грамоталы язу күнекмәсен камилләштерү, бәйләнешле сөйләм үстерү.

Изложениене бәяләү

1. Тема тулысынча ачылган, фактик һәм техник хаталары булмаган, стиль бердәмлеге сакланган эшкә «5» ле куела. (Бер орфографик, ике пунктуацион яки ике грамматик хатасыбулырга мөмкин.)
2. Текстның эчтәлеге темага нигездә туры килсә, фикерне белдерүдә зур булмаган ялгышлыклар җибәрелсә, бер-ике фактик, бер-ике техник хатасы булса, ике орфографик, ике-өч пунктуацион, бер грамматик хатасы булган эшкә «4» ле куела.
3. Язмада эчтәлек эзлекле бирелмәсә, стиль бердәмлеге сакланмаса, өч фактик, ике-өч техник хатасы булса, өч орфографик, дүрт пунктуацион, ике грамматик хатасы булган эшкә«3» ле куела.
4. Эзлеклелек, стиль бердәмлеге сакланмаса, язма эш планга туры килмәсә, фактик һәм техник хаталары күп булса, орфографик хаталарның саны дүрттән, пунктуацион хаталарның саны биштән, грамматик хаталар саны өчтән артса, «2» ле куела.

Кем җырлады?

Бөек Ватан сугышының дәһшәтле көннәреннән берсе иде.

Күзгә караңгы төндә кечкенә генә җимерек станциядә ике эшелон, очрашып, янәшә туктадылар. Боларның берсе ─ тылдан фронтка яңа хәрби часть алып баручы эшелон, икенчесе фронттан тылга яралылар төяп кайтучы санитар поезды иде.

Теплушкаларның берсендә түбәнге сәкедә каты яралы яшь лейтенант ─ татар егете ята. Егетнең хәле авыр, уң аягы тездән югары киселгән. Ә санитар поезды юлга чыккач, аңарда гангрена башланды. Менә бер тәүлек инде ул, ни йоклый, ни уяна алмыйча, ярым һушын югалткан хәлдә ята. Вакыт-вакыт ул аңына килә, шул чакта авыр газаптан талган күзләрен ача, янында басып торган ак халатлы шәфкать туташын күрә, аның салкын кулын маңгаенда тоя. Бер мәлгә егет үзен җиңеләеп киткәндәй хис итә, хәтта уң аягы бар, ул кычыта кебек тоела аңа. Ләкин бу озакка бармый.

Бу кечкенә станциягә килеп туктагач, күпмедер вакыттан соң егет тагын бер мәлгә һушына килде...

Әллә шул чакта, әллә аз гына соңрак егетнең колагына каяндыр җыр ишетелде. Татарча җыр!.. Егет өне катып тынып калды. Нәрсә ишетә ул, кемне ишетә? Я хода, аның Таһирәсе җырлый түгелме соң?

Искиткеч таныш, якын тавышны ишетеп, беренче тирән тетрәнүдән соң, егетнең рухи хәлендә гаҗәеп бер үзгәреш туды: ул җырлаучының кем булуы белән кызыксынмас булды. Күрәсең, аның сүнеп бетмәгән аңы могҗиза булуына ─ Таһирәнең кул сузымы гына җирдә җырлап торуына ышана алмады. Хәер, кем җырласа да барыбер түгелмени? Тик җыр булсын, җыр туктамасын. Татар җыры, Таһирә җыры, Туган ил җыры... Ах, монардан да кадерле һәм ләззәтле нәрсә булырга мөмкинме?!

Кыз җырлавыннан кайчан туктады, каршыдагы эшелон кайчан тавышсыз-тынсыз гына кузгалып китте ─ егет моны сизмәде. Ул инде яңадан аңына килә алмады.

Поезд китте, ялгыз кабер торып калды...

Караңгы төндә каршы очраган эшелонның вагон ишегенә сөялеп, ялгыз гына моңаеп җырлаган кыз исә, чыннан да, бу егетнең сөйгәне Таһирә иде. (Ә. Еники) (283 сүз)

Грамматик биремле контроль диктант «Көнбагыш дус»
Максат: катлаулы төзелмәләрнең үтелгән төрләрен кабатлау.

Бәяләү эталоны

1. Эш пөхтә башкарылса, хатасы булмаган эшкә “5” ле куела. (Бер – орфографик, ике пунктуацион хата булырга мөмкин.)
2. Ике орфографик, ике пунктуацион яки бер орфографик, дүрт пунктуацион хаталы эшкә “4” куела.
3. Дүрт орфографик, дүрт пунктуацион яки өч орфографик, алты пунктуацион хаталы эшкә “3” куела.
4. Алты орфографик, биш пунктуацион яки биш орфографик, сигез пунктуацион хаталы эшкә “2” куела.

Кәрим сизенә килде: кояш белән көнбагыш арасында ниндидер уртаклык, яшерен бәйләнеш бар, чөнки бакчадагы дусты кояш әйләнеше уңаена көнозын талгын гына борыла икән бит. Кояш иртән кай яктан чыкса, көнбагыш шул якка караган була. Кичләрен чуклы –чуклы башын кояш баешы ягына бора. Көнбагышның җанлы икәнлегенә ышанды Кәрим, шуңа күрә ул аны иң якын дусты итеп таныды. Сентябрь җиткәч, беренче сыйныфка укырга барачагы хакында озаклап сөйләде. Дусты аны бирелеп тыңлады. Көнбагышның дәү-дәү яфраклары кулларына орынганда, Кәрим сәер пышылдау ишетә: син тиздән мәктәпкә барасың, зур үсәсең.

Өлкәннәргә серләреңне сөйләсәң дә, алар сине күп вакыт аңлап бетермиләр. Кәрим шуңа төшенде: сөйләшер, серләшер өчен, көнбагыштан да яхшы һәм ышанычлы иптәш юк, чөнки ул алдашмый, үртәшми, кояшка һәм синең күзеңә карап тора. Кәримнең кайчак озын буйлы көнбагышка әвереләсе, аның кебек кояш уңаена талгын гына борыласы килә. Әмма тылсымлы әверелеш ясарга кулыннан килми шул аның. (Р.Низамиев) (138 сүз)

Грамматик бирем: тексттан бер тиңдәш түгел иярүле күп иярченле кушма җөмлә эзләп язарга, ике төрле схемасын төзергә.

К.ж.: *Көнбагышның дәү-дәү яфраклары кулларына орынганда, Кәрим сәер пышылдау ишетә:син тиздән мәктәпкә барасың, зур үсәсең.*

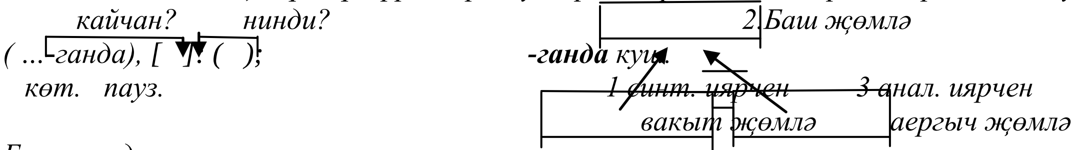

Бу ─ тиңдәш түгел иярүле күп иярченле катлаулы кушма җөмлә.

Контроль диктант «Янәшә яши алуның да сере бар»

Максат: ел буена үтелгәннәрне гомумиләштереп кабатлау.

Бәяләү эталоны.

1. Эш пөхтә башкарылса, хатасы булмаган эшкә “5” ле куела. (Бер – орфографик, ике пунктуацион хата булырга мөмкин.)
2. Ике орфографик, ике пунктуацион яки бер орфографик, дүрт пунктуацион хаталы эшкә “4” куела.
3. Дүрт орфографик, дүрт пунктуацион яки өч орфографик, алты пунктуацион хаталы эшкә “3” куела.
4. Алты орфографик, биш пунктуацион яки биш орфографик, сигез пунктуацион хаталы эшкә “2” куела.

Япониядә гомер-гомергә яшәп килә торган чәчәкләрдән букет төзергә өйрәтә торган фән бар. Шул ысул белән төзелгән букет икэбана дип атала. Никадәр матур, гаҗәеп төсләре белән балкысалар да, чәчкә белән чәчкә ярашмый. Түтәлләрдә, болыннарда урман үзәннәрендә дә сыешып, дустанә яши алмыйлар алар. Мисалга энҗе чәчәкне ─ ландышны гына алыйк. Май аенда урманнарның таҗы ул энҗе чәчәк! Өзеп алып, букет уртасына ландышны куеп кара: бүтән

чәчәкләрне буа, баш идерә, буйсындыра, чирек сәгатьтә берсен дә исән калдырмый. Болын чәчкәләре зәһәр казаяктан да шүрлиләр! Булавка башы хәтле бөҗәкләрне кабып йота торган чәчкәләр бар дөнья йөзендә. Диңгез төпләренә ябышып үскән кайбер чәчәкләр кашык сабы буе балыкларны да йомлап куялар. Табигый шартларда чәчәкләр үз урыннарына бик белеп таралганнар. Кемне кем янәшәсенә утыртып, күз явын алырлык букетлар төзү серен икэбана өйрәтә.

Ә кешеләр? Адәм балаларының янәшә яши алу серләрен ничек билгеләргә? Зирәк табигатьнең бу серен, нигездә, ача торган фәннәр бардыр, күптер алар. Тик башкалар белән янәшә яши алу серләрен гомер буе өйрәнә кеше. Югалтулар, ялгышлар, үкенүләр аша өйрәнә. (А.Гыйләҗев) (160 сүз)